LELTÁR
2008

J 319.

ERDÉLLYI MÉHECSKE

Melly

A' Méhekkel való bánásnak titkait, és mesterségét rövid summába foglalván szemünk eleibe terjeszti.

Mellyet

Sok irásokból, 's hasznos experientiákból ki-tanúlt, és egybe-szedett Seraphicus Szent FERENCZ Minorita Conventualis Szerzetében lévő egy áldozó Pap.

Harmadszor Nyomtattatott.

Ivanyos Gyula.

KOLOSVÁRATT,

A' PÜSPÖKI Betükkel, 1785. Esztend.

LELT. 1965.

ORSZ. MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁR
LEL. ÁRI SZÁM:
16.002.

LELT. 1963

A' KEGYES OLVASÓHOZ!

EZen Erdélly Országi Méhecskének mesterséges véle való bánását, és titkát rövid summában le-akarván irásommal árnyékozni: úgy tünik szemem eleibe, mint ha egy kosárban minden majoroskodásbéli hasznos munkáját szemlélném.

Mert ha magára a' Méhetskére vetem szemeimet, zengedező fáradhatatlan munkálkodásit, esztendőről más esztendőre való szaporodásit, tiszta, és csinos rendit, 's munkáit látom. Ha pedig tekintem az ő hasznos dolgait, a' szépen le-csüggő, mesterségesen egybe rakott, drága édességű mézzel meghordatott, 's bézároltatott lépe gyönyörködtett. Kiknek esztendőnként való pénzt keresö munkáiról, vélek való hasznos gondviselésről, és mesterséges majorkodásiról akarám ezen tsekélly magyar pennámnak irását botsátani.

Azért mind ezeknek okos, és haſznos végbe vitelére, meg-tanit ezen Méhecske, *mellyben mit, 's miként munkálódhaſſon a' jó gazda ember eſztendőnek minden réſzeiben, fel-találja. Ezeket pedig régi, és uj meg-ért, ſok eſztendeig méhészkedésben forgott tudóſoktól hallottam, láttam, 's magam vékony* experientiámból *irtam: nem-is egyéb okból, hanem hazám fiaiboz való ſzeretetemből; kiket látván, hogy e' féle ſzükséges könyvekből meg-fogyatkoztanak, nem akartam őket illyen kincstől meg-foſztani, hanem tsekély fáradtságomat nem ſzánván, őrömeſt vékony tudományomat vélek közlőm.*

Te azért kegyes Olvasó ezen munkátskámban füleket gyönyőrkődtető magyarságot ne kereſs, mert nem ſzándékozom példázó forma beſzéddel, ſem gyönyőrkődtető igékkel ezt elődbe terjeſzteni, hanem világos, s könnyű értelmű ſzókkal akarom le-árnyékozni, hogy igy jobban meg-értvén, könnyebben meg-tanulván bóldogulhaſs méheid állapottyában: bizonyos-is lehetſz benne, hogy ezen Méhetske *Iſten ſegétsége által méhéidnek elő menetelét, 's kévánságod ſzerént való állapotra jutását meg-mútattya.*

I. RÉSZ.

I. RÉSZ.

A' Méhrol.

I.

A' Méh egy repdesö, tiſzta, és tsinos állat, mellynek négy ſzárnyai, két fekete fényeſségû mozdulhatatlan ſzemei, hat, két két körmös, és ſzörös lábai fogas áll kapczái, egy huſzſzu nyelve, és mérges egy fulánkja vagyon. A' ſzárnyai által látható hártyátskából állanak, mellyek közül egyik vállán kettö kettö ſzokott nöni egy más mellett, de a' felsöbbek hoſzſzabbak ſzoktak lenni. Két ſzemei kinn ülök, valami vékony hártyával bé-fedezve, azért homállyos látó. Lábai izetskékkel tellyeſek, az hátulsók hoſzſzabbak a' többinél, mellyekkel a' méh kenyeret, és a' viaſzkot ſzokta hordani, azokhoz raggatni, a' két közepsöken áll munkájában, és noha mind az hat lábain áll-is nyúgodalmában, még-is két elsö lába kéz gyanánt ſzolgál néki, azokkal ſzemeit-is tiſztogat-

togattya, hogy jobban láſſon, valamint az hátulsókkal ſzárnyait, hogy jobban repülheſſen. Áll-kaptzái mint-egy harapófogó, nem úgy állanak, mint más állatoknak, hanem óldalt. Nyelve olly hoſzſzu, hogy ſzájjában el nem fér, hanem kettőzve fekſzik nyaka alatt. Végre fulánkja tſak egy, de mérges vagyon, élni-is ſzokott véle ember, barom, madár, és más méh ellen; valamiben pedig azt ő egyſzer botsáttya (mint hogy a' ſzakás nyilhoz haſonló) ki nem veheti, hanem a' béle oda ſzakadván, meg kell néki dőgleni. Hátulsó réſzében a' gyomra mellett egy kis hólyag láttatik, mellybe tſak egy tſep fér, ebben hordgya a' mézet, vizet is, mellyet nem hátul, hanem elől ád-ki ſzájján.

2. A' Méhben uralkodik mind az őt érzékenség: A' *Látás* noha gyengébb mint más állatokban, még-is tſak lát, kivált távulról, ellenben közelről nem olly képpen, a' mint tapaſztallyuk, mert történni ſzokott, hogy mikor jő a' virágokról kosárához, ha az ember ſzemkőzbe mégyen véle, meg-ütkőzik, el-annyira, hogy gyakran le-is eſik a' földre. A' *Szaglás* hatalmas

ben-

benne, ki ki tapaſztalhattya, mert meſzſze meg-érzi a' mézet, és fel-emelkedvén ſzárnyaival a' levegő égbe akár melly virágos mezőt éſzre veſzen. A' *Tapaſztaláſſal* a' terméſzet őtet ſzépen meg-ajándékozta, mellyet éſzre vehet az ember, mert ha a' kosárához tſak valamennyire hozzá ér-is, azonnal meg tudgya. Az *Izlés* tiſzta, és világos benne, haſonló több érzékenségéhez, ez altal ízokta meg-kűlömböztetni az ártalmas vizeket, nedveſségeket, és virágokat. Utóllyára *Halláſſal*-is bőven uralkodik; meg-hallya annyának rajzás idején zokogását, hallya több társainak dorombolását, sőt minden zőrgéſt, pattogáſt, tſengetéſt, doboláſt, fűttyőgetéſt meg-hall.

3. Minden méh eleinten éretlen féreg, haſonló a' pondróhoz, tizen nyólcz napokig van a' lép fiókotskájában bé-pólálva, 's az utánn ſzárnyaſon jön-ki, de minek utánna a' viaſzk fedelén magát által rágta vólna, és ſzárnyaſon világot kezdett látni, ſzinére nézve eleinte hamú ſzinű, sőt még ſzárnyai-is haſonlók, de kevés idő múlva, ſetét barna ſzinben őltőzik, ab-

ban-is marad, miglen érett állapotra jutván meg ôszûl, és el-vész; mertném szokott tovább élni egy esztendô, és három hólnapnál, akkor meg-ôszûl, meglankad, 's szárnyaiban meg-tsonkulván, vég bútsút vészen a' tôbbitôl. Mindazonáltal sok ideig el-lehet ôtet tartani fiúról fiúra. Kivánná itt nem kétlem valaki érteni, mi okozza a' méhetskének illy rôvid idejet? nem egyéb, hanem az ô fáradhatatlan munkás vólta.

4. A' méh valamint magára, úgy tôbb társaira kûlônôs szorgalmatosággal figyelmez, egy aránsu közônséges tôrvénnyel él társaival, mert egynek sints szabadságában az, melly másnak meg nints engedve. Innen vagyon az-is, hogy soha az eledelért ôszve nem vesznek, hanem egy-aránt osztyák azt, a' mit gyûjtenek, és minek-utánna mindeneket el-kôltenek, és keresésre, hordásra alkalmatlan lészen az idô, éhel-is együt halnak-meg.

5. Végezetre: Kûlônôs alázatos tisztelettel, és fô tekintettel az ô elôl járójához, királynéjához, vagy-is Annyához viseltetik, el-annyira, hogy a' nélkûl tsak dol-

goz-

gozni ſem kéván, sót a' mit dolgozik, haſzontalan; Annyával edgyütt pedig kéſz minden munkára, és mindenütt tſendes. Sok egyebeket irhatnék a' méhnek terméſzetéről, és tulajdonságáról, magok igazgatásának meſterségéről, és majorkodásának módgyáról; de tſak idő töltés, és talám a' kegyes olvasónál únalmat-is ſzerezhetne.

II. RÉSZ.

Az Anya Méhről.

6.

AZ Anya (a'mint máſok nevezik Királyné) kivált-képpen való ſzépségű, és tekintetű méh, melly-is majd kétſzer hoſzſzabb, 's vaſtagabb a'rend ſzerént való méhnél, de még ſints olly vaſtag mint a' here (mellyről az harmadik réſzben) noha jóval hoſzſzabb annál: terméſzetére, ſzinére, és az ő teſtének formájára, 's állására nézve kűlömbőzik jóval a' kőzőnséges méhtől. Feje mivel áll-kapczája rővidebb, gőmbőllyűbb valamennyire a' méhekénél. Nyelvet ollyat adott néki a' terméſzet, hogy tſak fél annyi mint a' más rend ſzerént való méhéké, azért alkalmatlan-is a'

munkálkódásra, mivel ha ki-járna is kosárából, ha gyorſabban, és ſerényebben dolgoznék-is a' más méhnél, még-is a' tőcséres virágoknak mélységéből lehetetlen vólna rővid nyelvével valamit ki-ſzijni. Szárnya négy vagyon, nem-is nagyobb a' más rend-beli méhekénél, sőt ha jól meg-nézi az ember, teſtéhez képeſt rővideknek-is láttzanak. Lábai ſzintén hat vagyon néki, tſak hogy egyeneſebbek a' tſontyai, és a' ſódórai, mint más méheknek, mellyek-is teſtekhez haſonló ſzinűek, tſak hogy czombjai sárgátskábbak. Háta egéſzlen barnaságu, és az-is a' jó Anya, melly nem felette világos barna. Haſa, az állakapczájától fogva egéſzſzen végig, ſzép ſetét sárga, nem ſokkal ſetétebb a' finom aranynál. Hátullya eleinél ſokkal hoſzſzabb, abban-is kűlömbőztetik a' más féle méhtől, hogy hátulsó réſze az Anyának hegyeſſebb. Fulánkja ennek-is tſak egy, de kitsin vagyon, sőt fél annyi ſints, mint más méhnek, nem-is ſzokott véle marni, 's magát óltalmazni.

7. Az Anya méhnek háza, mellyben ſzaporodik, avagy fajzik, nem a' kosárnak

nak felső réſzeiben, hanem rend ſzerént a' lépnek az allyán, ſzegletén, vagy közepén ſzakadozáſok között ſzokott lenni; némelly kosárban kettő, három, némellyben egy, de némellyben tiz-is találtatik. Mikor ſok Anya-ház láttzik, nem mindenikből válik haſzonra valo, mert ha a' nemzésnek matériája hibás: hibás, és fogyatkozott léſzen az Anya is benne. Az Anyaméh nemzésének matériája pedig nem tojás (mint némellyek állittyák) hanem ollyan forma: egy kevéſsé sárgaságu matéria, mint az téj-fel.

8. A' méh Anya nélkül munkájában ſemmit nem bóldogulhat, sőt igen veſzedelmes nemtſak munkájának, de magának-is állapottya; mert a' daráſok horgyák, a' tolvaj méhek rontyák ügyefogyott ſorsát. Láttam egyſzer, 's többſzőr-is derék kosár méhet, mellyben éppen majd kárt vall vala a' gazda ember ereſztésnek idején, mivel az Anyának meg-ſzakadozván ſzárnyai, midőn ki-verte vólna raját a' kosárból, és ki-jött vólna a' ſok méh, a' kosár előtt le-eſett, kit-is noha az ember gyakran meg-találván viſzſza tett vólna kosárá-

sárába, még is tſak el-veſzett nagy romlására a' jó rajnak, utólsó veſzedelmére-is jutott vólna bizonyoſon, ha máſunnan uj Anyát nem adott vólna nékie.

9. Meg-történik az-is, hogy az Anya gyenge lévén, midón a' raj ki-jö, és tſoportoſon ki-ſzáll kosárából, gyakran leſzokott a' földre eſni, távul, vagy közöl a' kosárhoz; mellyet éſzre vévén ſokan a' méh raj közül mint igaz hiv népei mellölle el nem távoznak, kik el-esését éſzre vették, ott vigyáznak, egygyütt ottan véle készek meg-is halni. Hanem ha az Anya vagy megint fel-kerekedik, vagy a' méhéſzek reá találván fel-emelik, akkor véle egygyütt az ö népe-is fel-ſzál.

10. Az Anya kiváltképpen való ſzeretettel viſeltetik népéhez, kivált ujjonnan költ, 's nött fiaihoz: bizonyoſon tapaſztaltam, hogy az öreg Anya (nem lévén más) az raj meg-ſokaſodván, 's az idö jól ſzolgálván az rajjal egygyütt el-mégyen. Ez-is oka ſokſzor, hogy az öreg kosároknak nem lehet elö menetelek, mert Annyok el rajzott, és anyátlanok maradtak. Visgáld-meg bár az illyen mag méheidet,

kik-

kiknek ereſztés utánn elômeneteleket nem tapaſztalod, meg-ládd Anya nélkûl hagyta ôket a' ſzerentsétlenség, és tégedet meg-tſal vélek a' reménség.

11. Maga az Anya-méh tellyeſséggel nem dolgozik, mivel nem engedi a' terméſzet, meg-vonván tôlle a' munkához kévántató eſzkôzôket; hanem Uri módon múlatozik, nem-is azon egy hellyen, hanem a' mint a' ſzûkség, és alkalmatoſság kévánnya, hol egy helyen, hol más helyen igazgattya népét.

Ezeket halván a' ſzorgalmatos gazda, kévánná tudni nem kétlem jeleit az anyátlan méhnek, 's ennek orvoslását, a' menyiben vékony *experientiám* engedi, nemis halgatom-el rôvid tudományomat erröl tenni. Azért ha tudni akarod van-é Annya méhednek, az allyáról fûſtôld-fel a' méhet, végy-ki az ûres lépbôl egy, két darabot, mellyben, hogy ha ſzáraz méh kenyeret találſz bôven, jele, hogy az elmúlt nyáron az a' méh Annyával egygyûtt el-rajzott, ha kevés ſzáraz méh kenyeret találſz, jele annak, hogy ôſzſzel veſzettel az Annya. De ha fellyebb fûſtôlôd a'

boga-

bogarát, 's tavaſzſzal egéſséges fiátskákat látſz a' lépben, ne búſúly, mert az olly kosárban Anya vagyon.

12. Nem tſalhatatlan jele az anyátlan méhnek az-is, hogy ha *Aprilis*nek vége felé már here fiaſitáſt találſz a' lépben, mert a' méh ha annya vagyon, akkor ónt here fiakat, mikor már bóven raja, és méh fiaſitáſa vagyon.

13. Az-is bizonyos jele az anyátlan méhnek ereſztés utánn, vagy tavaſzſzal, hogy ha kettőt, egyet, vagy hárnat, ereſztvén, ſok méh maradott a' kosárban, még-is reſten dolgozik, vagy tavaſzra jutván nehezen veſzi-fel magát. Azért minél hamarébb anyát adgy néki, mellyet miképpen vihetſz végbe, meg-tanitnak a' kóvetkező czikkelyek.

14. Ha egyéb módot nem találſz, és óſz felé, vagy, óſzſzel veſzed éſzre méhednek bóldogtalan ſorsát, úſs egy ſzegény rajt belé, ki-ſzedvén elébb kevés lépetskéit. Mellyre nézve igen jó, és ſzükséges rajzás idején, olly ſzegény rajokat meg-tartani, és meg-hagyni.

15. Ha óſzſzel anyátlan méhednek

anyát

anyád nem adhattál, vagy éſzre ſem vetted nyomorodott vóltát, tavaſzſzal *Aprilis*, vagy *Majus*ban nézd-meg, mellyik kosárban találſz fias lépet, váj-ki egy darabot az olly fias lépből, váj, vagy meſs annyit, és olly formán az anyátlan kosárnak lépéből is, tedd hellyébe a' fias lép darabot, és valami vékony ſzálkátskával ſzegezd egyűvé; abból anyát fognak magoknak tsinálni. De ha a' ki mettzett fias lépben már anya-ház talál lenni, annál jobb azt fel-ſzegezni.

16. Rajzásnak idején igy-is adhatſz anyát anyátlan méhednek. Máſod, vagy harmad raját botsátván a' mag méh, abból fogj-el egy anyát (mert ezek kőzőtt három, négy-is találtatik, de nem az első raj kőzt) egy kitsin tſuporba rekezdbé az anya méhet, és gyenge ruhával fellyűl húzd bé, hogy ki ne jőheſſen, meg ſe fuladgyon, tedd az anyátlan méh alá, és eſtve későn erezd-ki a' fogságból, botsásd az anyátlan méh kőzé. Vigyázz, mert ha nappal botsátod kőzikbe, ki jő, meg nem marad. Ennek más módgya még ez: A' kosárnak felső réſzén, vagy tsúp-

pján

pján, tsinály kés hegygyel egy kis lyukat, a' hol egy méh be férjen, estve késön az anya méhet botsásd-be ott, meg marad, és meg-békélnek vele a' méhek.

III. RÉSZ.

Az Heréről.

17.

AZ Herék hasonlók a' rend-szerént való méhekhez, tsak hogy barnábbak, köpczösebbek, vastagabbak, és fulánk nélkül valók: ezek semmit nem dolgoznak, hanem ha a' szegény méh gyűjt el-tudgyák költeni, haszontalanok-is külömben, hanem ereztésnek idején melegen tartyák az uj fiasitásokat.

18. Némellyek azt tartyák az here felől, hogy az him méhnek a' neme, nem-is ok nélkül, mert igen helyes okokból lehet ki-hozni, és meg-próbálni, a' mint *Elsöbben:* Ha tellyességgel here nélkül találtatik valamelly kosár egész nyáron, tehát más esztendőben bizonyosan nem rajzik. *Másodszor*: hogy az here him méhnek neme, ebből ki-tettzik: mennél na-

nagyobb ſokaſággal, jól meg érett állapottal van az here a' méhek kőzt, annál jobb rajt lehet várni, és elébb való ereſztéſt. Ellenben: a' hol késő, és kevés ſzámu az here, késő, és ſzegény rajt remélhetni. Ezen okokra nézve, ha úgy vagyon, nem kell idő nap előtt meg-ölni az herét; mert nagy kárt, és hátra maradáſt okoz ember azzal méheinek. Teherbe eſnek pedig a' méhek az herék által *Julius*ban, de rend ſzerént, 's többire *Auguſtus*nak vége előtt, az utánn magok a' méhek ki-kezdik hajtani, meg-kezdik ölni, és ha valamelly kosár *September*ig el-ſzenvedi az herét, és meg-ölését el-múlattya, bizonyoſon el-véſz még azon eſztendőben.

Azt mondhatná valaki: az első, gyakran a' máſod raj-is minekutánna kosárba fogattatnak, fiaſitnak, és feles ſzamú fiakat öntnek magoknak, noha heréjek nints, mellytől terhbe eſtenek vólna, tehát az here tſak haſzontalan, nem him méh. *Felelet* könnyű erre: mert egy az, hogy a' mag méh mind addig nem rajzik, és rajt nem botsát, miglen ki-bújt, meg-

OMGE KÖNYVTÁR 1951

ſrett, és ép heréket nem látſz, ezektől a fiak teherbe nem eshetnek? más az: ritka dolog, én nem-is tapaſztaltam, hogy egy raj-is here nélkül kosárba fogattatott vólna. Ehez járul az is, hogy a' rajjal majd annyi régi méh mégyen-el, mint a' raj, ezek bizonyára még az el-múlt eſztendőben teherben eshettek, és moſt az uj kosárban ſzaporithatnak. Mire valók vólnának tehát az herék? és miért ſzaporittya, dolgozza olly ſzorgalmatoſsággal az tudós méh? ha ezek nem him méhek.

19. A' mag méhek midőn már a' rajt el-kéſzitették, és ſzámos fiai jöttek-ki a' lépekből, akkor ſzoktak herét őnteni, azon formán mint a' rajt, tſak hogy kűlőnős házatskákba, a' minéműek minden kosárban rend ſzerént tſak egy óldalában találtatnak, ott-is a' lépnek végein, mellyek méllyebbek, és bővebbek a' rajnak házainál. Az herék éppen ſemmit nem dolgoznak, mert a' terméſzet arra való eſzkőzöktől őket meg-foſztotta, úgy mint: állokat, avagy fogatskákat, és nyelvet (mivel az igen rővid) nem adott.

20.

20. A' melly kosár nyáron által ſokat rajzik, az heréket ſokáig ſzokták megſzenvedni, holott rend ſzerént nem vólna ſzükség. Azért igen jól tſelekeſzik a' méhéſz, nem is veſzti játalmát, ha tizennégy nap múlva az utólsó ereſztés utánn mindgyárt ölni, fogyatni, és veſzteni kezdi maga-is az herét, ujjával meg-ſzorongatván, még a' méh-is ſegit néki. Avagy egy darabotska hálót kötvén, mellyen a' méh ugyan által meheſſen, de az here meg-maradhaſſon, dél tájba, mikor az herék bővebben járnak, a' kosár lyukára vonſza, e' ſzerént fogdoshattya. És ha jól reá vigyáz, eſtve tſomóban találllya a' kosár alatt az herét, 's ott fojthattya-meg őket. Jó, és bizonyos jel az, hógy ha a' méh elején még *Julius*ban ki öli az heréjét, jövő eſztendőre idején fog ereſzteni.

IV. RÉSZ.

Ha ſzerentsés akarſz lenni méhetskédhez, őrizd-meg a' ſzéltől, nedvesſégtől, melegtől, hidegtől, öld-meg ellenségit, add-meg a' véle való bánásnak módgyait, és hagygy elegedendő éle

ségekre valót, hogy a' tulajdon maga munkája utánn élődhessék, és ha történik hogy inségre jutott, azonnal segits rajta, igy osztán Isten segitsége által méhetskédnek elő menetelin, 's kévánságod szerént való állapotra hozásán bizonyos lehetsz.

A' Méh Kertről.

21. Mihelyt méhed annyira szaporodott, tavaszszal, vagy még őszszel méhes kertről gondolkodgyál, meg-nézvén egy jó virágos tilalmas helyet, abba helyheztesd méhedet. Szeles, vizes, és bűdős helytől óltalmazzad, fedelét, avagy lészáját a' kertnek úgy alkalmaztasd, hogy az esső kosárára ne tsepegjen, mert az igen ártalmas néki, sem pedig kosárának ki-járó ajtaját a' fedél ne érje, mert mikor sebessen a' mezőről haza jő, belé útkőzvén el-vész.

22. Nézz azért egy jó virágos tilalmas völgyet, a' hol kaszálók, vagy vetések vannak, és jó virágzók a' mezők, 's ha lehet olly kőz helyt, a' hol porgolát kertek vannak, hogy egy esztendőben egy felé, másban másfelé járhasson méhed, és ott épits kertet méhednek. Ha pedig

ollyan

ollyan helyre nem találſz, tsináld olly kaſzálló völgybe, hogy a' ſzelek, kivált az éſzaki, és nap-nyúgoti ne érjék, mert mikor méhed ki jár, a' nagy ſzelekben el-véſz.

23. Kereken Méhes kertedet nem jovallom hogy tsináld, mert ereſztésnek idején a' rajok igen egymásra ſzállanak: hanem az én itéletem ſzerént jobb négy ſzegeletű kertben tartani. Vigyázni kell arra is, hogy éſzakra ne eſſenek a' kosárnak ki-járó lyukai, hanem délre, hogy egéſz nap (de ne felette) melegitheſſe a' nap-fénye; a' nap kelet felöl való réſzénél-is jobb a' nap nyúgoti óldala a' méhes kertnek, mert hamarább meg-melegiti a' méh kosárokat fényével a' nap, hamarább-is kezd a' méh munkához reggel.

24. A' méh kertbe ha lehet follyamotska mennyen-bé; avagy a' méheſtöl húſz, harmintz lépésnyire légyen a' viz, de két, három ujninál ne légyen mélyebb, abbals imitt, amott ki-tettzö apró köveket, vagy forgátskákat kell hánni, hogy kapdoſſanak reá ittokban, és azokra álhaſſanak, hógy belé ne fujladgyanak. Ugy kell

mindazonáltal ezzel bánni, hogy a' kosár alá ne follyon, mert meg-penéſzedik a' lép, ha vizes az allya, és az ártatlan méh el-véſz. Hogy ha közel oly folyamotska, vagy ivó helyet tsinálni nem lehet, mellyből követskék ülnének ki (mert a' ſzéllyes, nagy, mély viz ártalmas a' méheshez közél) tégy váluban vizet a' kert közepére, 's a' vizbe forgátskát hánny, mellyre a' méh reá ülheſſen, és a' vizzel minden veſzedelem nélkül élheſſen.

25. A' méhes kertet igen jól meg kell őrzeni mindenféle marhától: kell ékeſiteni apró gyümölts fákkal, külömbféle ſzép virágokkal, és méh fűvel.

V. RÉSZ.

A' Tavaſzi ki-rakásról, és ki-botsátásról.

26.

Már a' jámbor méhet ki-akarván téli rabságából ſzabaditani, minek előtte el-akarnád vinni a' méhes kertbe, ha deſzkán állanak, és bogarai a' deſzkára alá ſzállottanak (ha le nem ſzállottak, nem ſzükség

ség) elöre estve későn egy kevéssé emeld fel a' kosárnak az allyát, tégy valami kis követ, avagy fát alája kőrös körül, melly fel-emelhesse két ujnira a' kosárt, és a' méhek a' lép közé fel-meheſſenek a' deſzkáról, mert külömben ſok méh maradna ott, 's mind el-veſzne. Az utánn kosárid ſzáma ſzerént kéſzits annyi ruhát le-teritvén mindenik elött ſzép laſſan, tſendeſen vedd-fel a' kosárt, a' ruhára le botsátván, a' ruhát tekergesd kőrös körül, és kösd reá ſzoroſſan valami hárſſal, vagy madzaggal, rendre mindenikkel e' ſzerént tſelekedvén, ſzép gyengén vidd a' méhesbe, haſonló figyelmeteſséggel ragd-le a' kertnek sövénye mellett léſzája alatt nap nyúgot, és éſzak felöl való réſzeiben el-kéſzitett tötéskékre, de ki ne öldozd ott mindgyárt, mert a' méhek bé lévén rekeſztve, és meg-zaklatva, ki-zúdulnak. E' ſzerént tſelekedgyél, mikor a' ſzükségtöl kételenittetel eſztendö által egy helyböl, más helyre vinni méh kosáraidat. Ennek a' munkának pedig leg jobb ideje *Aprilis*nek, és *September*nek közepe; *Aprilis* a' tavaſzi ki-rakásnak,

September (vagy ha a' ſzükség hozza *Auguſtus*-is) az által vitetnek ideje. De arra is vigyázz, hogy dél utánn eſtve felé vitesd-el, dugdosd-bé jól, hogy ſohult ki ne jóheſſen, és engedd úgy lenni, mig a' nap ſzépen fel-jó, 's akkor nyisd-ki az ajtaját, le-óldozván a' ruhákat még éjtſzaka, mikor meg-tſendeſedett vala a' méh kosárában.

27. Mikor a' méhet egy helyről másra akarod vinni, avagy véle akarſz dajkálkodni, figyelmeteſen reá vigyázz, hogy a' kosárban a' lép éllel állyon felfelé, mert ha fekſzik a' lép, avagy lâpjára találod dójteni, egy máſt óſzve nyomván, egybe lapul a' lép, 's meg-romlik, vagy éppen le-ſzakad, meg ſem fogod tóbbé orvoſolhatni.

28. A' méhesben az állás, vagy tóltés, mellyre akarod rakni kosáridat, magosſabb ne légyen egy, avagy leg-fellyebb másfél araſznál, mivel ha fellyebb találod rakni, egy az; hogy igen a' ſzél torkába ejted méheidet, más az, ha a' ſzéltól a' kosár eleibe le-találnak verettetni vagy magokra eſni, hirtelen eſső

talál

talál érkezni, vagy a' nap tavaſzſzal, és ôſzſzel gyengén talál reájok sûtni, el veſznek.

29. Tavaſzſzal mikor méheidet ki rakod, kitsin lyukat hadgy kosárának, a' hol két három bogár férheſſen-ki, kivált' a' ſzegényinek, három négy hét múlva nagyobbatskát; de midôn látod, hogy már alkalmaſint meg-tôltek bogarakkal kosárid, és bôvséges a' mezôben a' virág, nyisd-meg egéſzen kosáridnak lyukait, és tartsd úgy egéſz Sz. Lôrintz napig, akkor meg-kiſſebbitvén, azután *Auguſtus*nak vége felé leg-kiſſebbre tsináld. Mert abban való reſtség miatt, ſokkal tôbb méh ſzokott el-veſzni, mint egyéb akár melly gondviſeletlenség miatt. De aztis éſzre kell venni, hogy a' ſzáraz eſztendôben hamarább kell ezt praktikálni, hogy ſem a' nedves eſztendôben, mint hogy akkor a' tolvaj méhek, és darások (kik nagy kárt ſzoktak méheidnek okozni) ſokkal gyilkoſabkak ſzoktak lenni.

30. Azt adom tanátſul a' figyelmetes gazdának, hogy ha lehet magától ne

tartſa meſzſze méheit, mert jobban kéztól tarthattya, jobb alkalmatoſsága lévén a' gondviſelésre, és hogy *echós* viſzſza hangzó helyre (ha nem kételen) ne rakja, felette bűdős tiſztátalan hellyre ne tegye. Tudom ugyan, 's magam láttam egy jó ſor méhet, egy nagy rakás ganaj mellett, jók, és ſzerentséſek-is valának egy darab ideig, de ugyan tſak el-lankadván a' bűdős gőzben, végre el-kezdének hullani, 's majd mind el-veſzett hét nyólcz eſztendő múlva, jobb azért más felé helyt nékik válaſztani. Tapaſztaltam én azt-is, hogy jó ſor méhet egy épűletnek éſzak felől való óldalába raktanak vala ki, úgy hogy egéſz nyáron által azon épűlet a' nap fényét tőlők el-vonta, kevés haſzonnal, mert felényi mézek ſem vólt, azokhoz képeſt, kiket a' nap jól ért, kivált reggeltől fogva délig.

31. Eddig hallánk a' tavaſzi ki-rakásról; ſzóllyunk immár a' ki-botsátásról. El-kéſzűlévn az előbbeni napon, tiſzta, és jó tſelekedettel, 's ſzándékkal botsasd-ki méheidet, a' kosár óldalán kibontván kitsin keskeny lyukait.

32. Ennek a' ki-rakásnak, botsátásnak leg-jobb ideje Áprilisnek elsö hete, és ezen hétnek Szereda, vagy Tsötörtök napja, mert a' mint a' Filosofusok tartyák, és mondgyák: *Omnis actus fieri debet sub suo planeta*: Én pedig azt olvasom, hogy a'méh ki-rakásnak, 's botsátásnak, plánétája Szeredán és Tsötörtökön vagyon Áprilisnek elsö hetében. Mindazonáltal ha akkor szép tiszta csendes napfény nem találna lenni, jobb várakozni az alkalmatos idöre, nem gondolván a' plánétával.

33. Itt immár ha azt akarod, hogy méhéidben Isten áldását tapasztallyad, az ollyan babonás módoktól, mellyekkel némellyek, midön ki-rakják, élni szoktak, magadat meg-öllyad. Mert a' mint ezek Istennek bántására esnek, úgy áldást nem szereznek. Mindazonáltal azok, mellyek az méheknek eledelekre, vagy hasznos orvosságokra szolgálnak, babonák közé nem számláltatnak.

34. Nem kell irtózni az haragos méhtöl, mivel mindenkor jobb a' jámbornál, mint hogy erössebb-is; hogy haragosok légye-

légyenek ezt tſelekedd: Kéſzits veres poſztó vagy rása darabokat, azt vond a' kosár lyukára, hadd máſzhaſsák meg, nagy *ſympathiá*ja van a' méhnek a' vereshez. Ha ezt a' veres poſztót meg-kened kakas vérrel, és úgy vonod a' kosár lyukára, annál gonoſzabbak, 's mérgeſebbek léſznek. Sőt ha hangya tojáſſal kened-meg, annál-is kővérebbek, jobbak, és haragoſabbak léſznek.

VI. RÉSZ.

A' Méhekkel való minden-féle bánásnak módgyáról.

35.

A' Tavaſzi ki-rakás, és ki-botsátás utánn rend ſzerént, tudni kell, mint kelleſsék haſznoſon a' méhekkel bánni, 's dajkálkodni. Azért a' magos fűvet (mint hogy az ártalmas, és veſzedelmes) gyakran le-kaſzáltasd a' méhek előtt, mert tavaſzſzal vagy őſzſzel a' gyenge bogarak, vagy nyáron által-is a' gyenge rajok ki-járván illyen árnyékos, fűves helyre le-találnak hullani, 's az idő nem igen meleg, minek előtte onnan fel-kelhet-

hetnének félő hogy el ne veſzſzenek. De arra-is kell vigyázni, hogy a' föld előttők egéſzen puſzta ne légyen, mivel az ollyan föld tavaſzſzal, és őſzſzel nedves, és hives, nyárban pedig poros ſzokott lenni. Igaz pedig, hogy a' nedves, és hives föld ártalmas a' méheknek a' porosſal együtt, mivel ha a' poros földre reá eſnek, és mindjárt fel nem kelhetnek, hanem futkosni járni kelletik nékiek, reá tapad a' por virágos vagy virágtalan ſzőrős lábatskájokra, és annyira oda tſomóſodik, hogy oſztán alkalmatlanok a' fel-kelésre.

36. A' méhek közt valamit dolgozni leg-jobb idő, vagy igen jó reggel, vagy még jobb déleſt, midőn már bé-takarodtak, vagy takarodáshoz készűlnek, 's nyárban hóld újságán jobb a' méhekkel dajkálkodni, télben pedig hóld fogytán.

37. Aprilisnek máſodik hetében (ha ki-raktad az elsőben) dőltsd-le egyik óldalára a' kosárt, de úgy hogy a' lép éllel állyon felfelé, ſeperj-ki egy ſeprő tolluval minden gaztbelőlle, 's nagy bajtól mented-meg méheidet, és ha magad véghez viſzed, nagy munkától

ſza-

ſzabaditod-meg őket, kik noha annak idejében ki-tiſztani el nem múlattyák, de ſok időt tőltvén véle, más haſznos munkájokban gátoltatnak.

38. Nagyon irtóznak a' méhek a' fekete kőntőſtől, nagy hajtól, és nagy ſzakáltól, azért ha lehet, a' kik ő vélek ſzoktak bánni, reájok gondot viſelni, fejérbe őltőzzenek, rővid hajat, és ſzakált viſellyenek, és tartsanak, avagy azokat midőn munkában vannak jól bé takarják.

39. Midőn látod, hogy már *Auguſtus*ban heréjét ki-őlte a' méh, meg-tiſztitván jól az allyát kosárodnak, tőrt sót rakhatſz a' kosár alá, mellyel ſoványságokat friſsitheſsék, lankadtságokat erőſsitheſsék. Tsak tavaſzſzal, vagy nyárban (mint némellyek ſzokták) ne sózd őket, mert a' só miatt kőnnyen ki-hánnyák még haſzonra való fiatskájokat-is, és igy gyakran a' rajzáſtól-is meg-ſzűnnek.

40. Tégy ſzurkot ereſztésnek idején a' méh kosárokhoz közel három négy 's több helyre-is darabonként, mellyel a'

lépet

lépet rakó méh lépét jobban foglalhaſſa, és a' kosár óldalához raggathaſſa.

41. A' tavaſzſzal ki-rakott mag méhet, mesd-meg, avagy tiſztitsd a' meg-veſzett léptól idő nap előtt, ſemmit ne gondoly az ujsággal, hanem inkább vigyázz arra, hogy bővséges virág légyen a' mezőben, és mikor már a' méh jól fiasitott, ezt pedig azért akkor, mert a' méh jobban tudgya a' jó, és meg-veſzett lépnek kűlőnőztetését, és ő ſoha az egyſzer erőſsen meg-veſzett lépbe nem dolgozik, annak okáért ſzűkséges meg-várni jó fiasitását a' mettzéſſel, hogy ne talán a' jó, és tiſzta lépet ki ne ſzedgye ember, mellybe kűlőmben fiasitott vólna. Némellyek ugyan meg mettzik tſak hamar a' tavaſzi ki-rakás utánn, vagy még mindgyárt-is, ezen okból: hogy a' ſzegény méhet nagyon bádgyaſztya, és a' munkától el-vonnya a' meg-veſzett bűdős lép. De éltesd tſak mikor ki-botsátod tavaſzſzal (meg-pőkdősvén) jó égetborral, avagy jó erős sós borral, éſzre veheted, hogy enyhiteni fogja bádgyattságát, és dupláſon meg-fizeti annak árrát.

42.

42. A' ſzegényit, hogy ha még jól nem fiasitott, ne mesd meg akkor, hanem várd-meg hadd fiasitson, és akkor ha meg-veſztegettetett lépet látſz benne vagdald-ki, ha nints jele a' romlásnak, nints-is hellye a' vagdalásnak, valamint a' jól fiasitott kosárokat-is, ha ſzép tiſzta a' lép benněk úgy kell hagyni, és meg nem kell mettzeni.

43. A' méh mettzés pedig e' ſzerént lehet: Végy egy fazékba ſzáraz tehén ganajt, gyujtsd-meg azt, de úgy hogy ne lángollyék, hanem tſak fűſtöllyön, tartsd a' kosár alá, de ne ſokáig, és fel mennek a' méhek, úgy hogy bátran bánhatſz kőrűlöttök, nézd-meg a' fias lépig, és ha meg-rokkant, öſzve-töredezett, himlős, peshedett, penéſzes; vagy egér rágta lépet véſzeſz eſzedbe, vagdald-ki, ne gondoly véle ha mélyen van-is bé a' kosárba, de jól vigyázz reá mindazonáltal, hogy a' fiasitáſt meg ne sértsd, mert ha igen fenten eſik a' tördelés, vagy vágás, a' fiait-is ki-hányod a' léppel egygyűtt, 's ez pedig kár, és romlása a' méheknek.

44. Mikor a' méhet meg-mettzed öſz-

ſzel,

ſzel, vagy meg-ölöd, hadgy-meg a' lépnek tiſztájából, mellyet a' kosárból kivettél, és fonalba, avagy czérnába fűzvén, tedd magos ſzáraz helyre, hogy a' méh hozzá ne férheſſen, és tiſztán, ſzárazon álhaſſon, ennek haſznát veſzed; mert ha erőſſen meg-talált veſzni a' nyavalyás méhnek lépe, tavaſzſzal bőv virág idején ki kell egéſzlen ſzedni, és ebből a' czérnában tartott tiſzta lépből kell hellyébe máſt ſzegezni fa ſzálkával, és igy a' nyavallyásból egéſségeſt, a' ſzegényből gazdagot, és jót lehet reménleni.

45. Mikor méheidet meg-mettzed tavaſzſzal, a' mellyik igen kővér, és kevés néki az üres lépe, fél felől ſzedd-ki a' mézes lépet, azutánn jól fiasit, és jó elein ereſzt. De reá kell vigyázni mindenkor, hogy ha mézet ſérteſz-meg, annak helyét liſztel, avagy ha az-is nints, porral-is bé kell hinteni, hogy a' tolvaj méhek, vagy a' magadé-is, a' mézet meg érezvén, reá ne rontſanak. És minekutánna a' mettzéſt el-végezted vólna, fúdd avagy pőkdősd-meg mindeniket jó erős édeskedvű borral, nem veſzted jutalmát.

46. Szükséges vólna a' ſzorgalmatos gazdának, hogy ha minden héten egyſzer méh kosárinak az allyát meg-ſeperné, 's tiſztitaná, mivel a' méh lábairól a' virág morſalékból le-ſzokott hullani a' kosár alá; azon morſalék hulladékból pondrók teremnek, a' pondrókból pillangók válnak, kik a' lép közé ha vehetik magokat, tojni fognak, 's azon tojáſokból ſzámtalan pondrók teremnek, mellyek mind a' lépet meg-eméſztik, mind pókhálókkal a' méhetskét bé-kevervén, bűdös dohoſságokkal az egéſz kosárt elveſztik.

47. Midőn némellyek láttyák, hogy virágoſon, és meg-terhelve jó haza a' mezőről a' méh, örvendeznek, gondolván, hogy viaſzkot hord, de ha jól reá vigyáznak, éſzre véſzik, hogy korán ſem úgy van a' dolog mindenkor a' mint gondollyák; próbállyák bár, és próbálva tapaſztalni fogják, hogy a' méh kenyeret hord gyakrabban, mert ha egy öreg kosárt meg-ſzemlélſz, mellybe éſzre véſzed, hogy leg-többet hordanak ollyaſt a' méhek, tapaſztalni fogod, hogy ſemmi

mi uj lép nem találtatik benne az eſztendőnek vége felé-is, noha a' méh magában jó, és ſok a' félét hordott eſztendő által kosárába. És noha a' rajotska néha két hét alatt a' kosárnak felét-is meg-rakja léppel, még ſem veheted éſzre, hogy valamit hordott vólna bé. Nem más pedig ennek az oka, miért hordanak annyi méh kenyeret a' mag méhek? mert ſok gyenge fiatskákat kell táplálniok, és magok-is azzal élnek nyáron által.

A' ſzeles, hives eſztendő,
A' méhnek igen veſzendő.

48. El-fáraſztyák magokat, és a' fajzáſt, vagy ſzaporodáſt el-múlattyák, hogy ha hoſzſzas jó idő ſzolgál a' méheknek, és elő menetelek a' rajzásban kevés léſzen, meg gazdagittyák ugyan magokat, de nem ſokra ſzaporittyák a' koſárok ſzámát. Innen közönségeſen tapaſztallyuk, hogy valamint a' nedves időben leg-többet fajzanak, ha nem felettébb való a' nedveſség, úgy ſzintén a' ſzáraz időben leg-több mézet gyűjtenek a' méhek, ha nem felettébb való a' ſzárazság. Azért tanátſollyák némellyek, hogy ha

ſzáraz a' tavaſz, bé kell óket rekeſztení minden harmad nap után egy nap, hogy igy a' fajzásról-is kéntelenitteſſenek gondolkozni.

49. Ha méhed fiasitani, 's fajzani nem akar, a' mezőről hozz egy keſzkenyő hangyát féſzkeſtől, és tégy mindenik alá egy jó marékkal, igy bővségeſen ſzaporit. Avagy Húsvét előtt gyűjts egy fazékba nagyféle hangyát, mellyet medve hangyának neveznek, és a' tölgyfákon elég találtatik, egy néhányat botsáſs a' kosárba, hadd fuſſa-meg, meg-ládd (ha egyéb baja nints) még Áldozóra el-kezdi az ereſztéſt. Avagy idején tavaſzſzal júh téjjel kenegesd a' kosár lyukát. Vagy végy *Achmillát*, melly magyarul Oroſzlán-láb, főzd-meg jól ſerbe, tégy egy kalán tiſzta mézet hozzá, add-meg innya a' méheknek. A' *Terpentinát*-is ha egy tálba töltőd, 's őſzve egyelited vizzel, mézet töltvén hozzá, 's a' méheknek innya adod, ſzaporodóbbak léſznek.

50. Én ugyan azt-is tselekedtem az ollyan heverő méhvel, melly ereſzteni

nem

nem akart, hogy kételenittesék az eresztésre, a' kosárnak allyát (de kivált a' lyuka kőrűl) űrömmel jól meg-dörgöltem minden harmad naponként, alája tévén egy jó tsomót, nem hagytam nyúgodni. Irják némellyek, hogy a' *Chelidonium* avagy fetske fű-is jó ezt praktikálni vele.

51. A' méhre figyelmetesen vigyázni kell kivált tavaszszal, midőn későn nyilatkozik-ki az idő, hogy éhel meg ne hallyanak, és akkor-is, midőn zűrzavaros idő vagyon, és valamellyik kosár eledel nélkűl vagyon. Ollyankor mézet kell estve későn nékie bé-tenni tángyéron a' kosár alá; de ha lép nélkűl tész mézet eleibe, apró forgátsot, vagdalt fonallal, vagy szalma darabokat hány fellyűl reá, hogy meg-álhasson a' méh, és a' mézbe ne dőgöllyék.

52. Hasonló képpen a' rajoknak-is mikor esős, zűrzavaros idő tart egy hétig, negyed, ötöd napig, el ne múlasd, enniek adgy, az fellyebb emlitett mód szerént, harmad napig étlen-is el-űlnek, de azutánn mindgyárt hullani, veszni kezdenek. Ezt pedig mindenkor estve nap

haladat utánn vid végbe, hogy a' más méhek meg ne tudgyák, 's reájok ne rontsanak, mert felette nagy vér ontás léſzen a' kevés mezért.

53. Ha meg nem akarod méhedet ölni, 's fojtani, hanem meg akarod tártani, illyen módot ád ez az Erdéllyi *Méhetske* elődbe: 's próbálták-is ſokan a' méhészkedésben ſzorgalmatos gazdák: Végy egy üreſs arra el-készitett jó kosárt, mellynek az allya ſzintén olly bővségű légyen, mint annak a' kit ki-akarſz kergetni, mézét el-akarod venni, terits valami ruhát az üresre, és hozzá kötvén jó ſzoroſſan az alsó kerületin fellyül, tedd-fel forditva olly ſzék közé, mint egy dagaſztó ſzék, vagy árnyék ſzék, annakutánna fel-vévén hirtelen azt, mellyet ki-akarſz kergetni, tedd reá egyeneſen az üresre, és arra már reá köttetett ruhával kösd által ennek-is az allyát, hogy egy bogár ſe jöheſſen ki, annakutánna forditsd-fel, hogy az üres kosár fellyül maradgyon. Ezek meg-lévén, ütögesd laſſan, 's halkal a' tellyes kosárnak óldalát kezeddel, hol egy, hol más

felől,

felöl, hol alább, hol fellyebb, de közbe közbe meg-is kell állani, 's nyúgodni. Meg-ládd egy két óra alatt nagyobb részint fel-mennek, a' kik pedig a' lép között meg-maradtak, mikor a' lépet ki-szeded, seperd-le seprő tolluval (jobb ha az uj kosár elött) fel-keresik, és találjyák társaikat. Ezt pedig ha dél elött tselekedted, nap fel-költe elött kell egybe kötni a' két kosárt, és azutánn úgy kell veregetni az óldalát, és minekutánna egy, vagy másfél óráig doboltad vólna, szúnnyél-meg, és hadd legyenek egybe kötve tsendességben nap haladatig, akkor óldozd-fel, és azt, a' kibe hajtottad, tedd hellyére, a' másikból szedd ki a' lépet, 's kergesd társaihoz a' benne lévő bogarakat. Ha pedig dél utánn tselekedted, estve késötskén, midön jól haza takarodtak a' mezőről szükséges igy vélek bánni, és egész éjjel hadd legyenek tsendességben jó reggelig.

54. Hogy ha olly henye mag méhed vagyon, a' melly tsak heverésel töltöttel egy nyárat, és nem eresztett, a' más nyárat-is tsak úgy akarja el-múlatni, 's

már *Julius*nak fele el-tôlt; noha ugyan az illyen ôreg kosárokat, valamint az idején való rajokat-is, ritkán lehet veſzedelem nélkûl ki-kergetni, de ugyan tſak kolompozd ki, ha tettzik.

55. *Julius*nak kôzepe táján, a' melly kosár máſodgyát, vagy harmadgyát elereſztette, és ki akarod kolompozni (a' mint ſzûkséges-is, ha kevés bogár maradott benne, 's az raja is ſzegény) máſodik éjtſzaka mindgyárt az ôreg kosárból kergesd a' méhet az ô utólsó rajára, és meg-fognak egygyûtt békélleni, maradni, 's jók-is lenni. Ha pedig *Julius*nak vége felé találllya utólsó raját botsátani valamellyik, kételenittetel e' ſzerént tſelekedni, mert kûlômben ſemmi haſznát rajának nem fogod venni, még mag méhednek-is: hanem ha kiváltképpen való jó idô ſzolgálna *Auguſtus*, és *September*be, és a' raj kûlômben jó, és nagy vólt, a' mag méh-is feleſed magával maradott.

56. Nem fogod kárát vallani, hogy ha Nagy Bóldog Aſzſzony nap tájban meg-visgálod minden rajaidat, és meg-

pró-

próbálgatod nehézségét, mellyekben ha két kupa mézet (másfél-is néha elég) nem itélſz lenni, fogod azokat, meg-nézegetvén a' mag méheket-is, kivált azokat, mellyek kettőt, hármat-is ereſztettek, és kevés bogarat tapaſztalſz bennek, főképpen ha éſzre veſzed, hogy anyátlanok maradtak; külön külön a' rajokat, vagy a' mag méhez hajtod, vagy pedig a' mag méhet a' rajokhoz, Ha tudni akarod, mellyik kosárban légyen kevés, avagy ſok méh, igy próbálhatod-meg: a' kosárt ujoddal kopogasd-meg, és ha meg-zúdul benne a' méh, de hirtelen meg-tsendeſedik, kevés benne a' méh bizonyos, ha pedig erőſſen, hoſzſzaſon zeng, bőv benne a' méh bizonyos jele. Ide járul az-is, hogy a' lépnek feketesége, nem tſalhatatlan jele a' méh alá való vóltának.

57. Mihelyt nagy ſzorgalmatoſsággal, és munkával a' méh mézet hord, azonnal bé-zárja meg-tőlt lépben lévő házatskáját, mellyet fel ſem nyit a' télnek előtte, hanem idő közben méh kenyérrel, viaſzkal, és egyéb olly eledellel táplállya magát a' minémőt kivűl talál. Ha azért

te mézet akarſz ſzedni kosáridból (a' gazdagból vehetſz, 's nem-is árt) Sz.Lőrintz hetében, akár előtte, akár utánna, visgáld-meg jól mellyik leg-gazdagabb méz dolgából, füſtöld-fel jól a' bogarát, és a' ves mézes lépét vedd-ki, ha igen gazdag a'mellette valót is ki-veheted jó éles hoſzſzu mehéſz kéſſel, de olly mértékletesen bánnyál véle, hogy mind telelésre, mind a' tavaſzi ſovány időkre vigyázz.

58. Mikor mézet akarſz valamellyikéből ſzedni, dél utánnőt, hat órakor fogj hozzá, mert virattig meg-tiſztogattyák magokat, reggel oſztán nem érzik-meg a' ſebhetéſt.

59. Hogy pedig a' méh meg ne marjon mérges fulánkjával mikor véle dolgozól, kend-meg kezeidet, 's ábrázatodat méh fűvel, (deákul *Meliſſa*) nem annyira marja a' méh. Ha pedig valamelly reſzedet meg-találllya tsipni, leg-ottan kánfor *ſpíritus*ſal, vagy tſak kánforos égetborral is ha meg-kened, meg nem dagad, és fájdalmát enyhiti. Haſznál az hideg vas, aczéll, hives fű, föld-is, ha hel-

hellyét a' marásnak nyomogatod, mert enyhiteni fogja a' fájdalmat.

60 Én próbáltam, és meg nem mart akkor, mikor a' kerti veres málvának levelét virágjával, vagy tsak magára levelét egybe rontván, tôrvén, annak vizét vettem, avagy egy fazékban megfôztem, és annak levével meg-mostam kezeimet. Sokat használ a' vizelleted-is, ha abban meg-mosdol, és fenyô szurokkal meg-füstôlôd magadat.

61. Ha meleg idôben meg-talál a' méh marni, egy kevésé onnét el-menny, mert nagy mérges bûdôséget szokott fulánkjával egygyûtt a' méh ki-botsátani, mellyet még az ember-is meg-érezhet. Mellyre nézve midôn észre veszik a' méhek, hogy valamellyiknek közzûlôk nagy baja érkezett, azonnal kôrnyûl fognak, és minden módon boszszut kévánnak állani amannak sérelméért.

62. Ha inkább mar most a' méh, mint ennek elôtte, sôt tégedet nem szenvedhet, bizonyos jele a' kôvetkezendô nyavalyádnak.

63. Mind ezek utánn kivánná ezt tudni nem egy, hanem tôbb gazda ember,

mi-

miként kellesék jó móddal a' méhet meg ölni? de ennek sok módgyai lévén, én csak némellyeket emlitek. Némellyek szalmából füstöt csinálván egy gödrötskébe, arra tartyák a' kosárokat, és a' méheket úgy fojtyák-meg; de ezzel hamar meg nem fulladnak, és le nem hullanak, azért gyakran meg-füstölödik a' méz az által. Hanem ha tettzik cselekedd azt: Végy két ujni szélességre vagdalt vásznat, vagy ruhát, márts-bé meg-olvasztott büdös kőbe, az utánn midőn már meg-hűlt, vagdald-el két ujni hosszaságra, hogy minden felé két ujni légyen, az utánn ás egy gödrötskét a' kosárhoz közel, szúrj belé két veszszőtskét, meghasítván azoknak felső végeit, tégy mindenikbe egy büdös köves ruhát, gyújtsd meg, tedd reá hirtelen a' kosárt, dugdosd bé jól az allyát, hogy sohúlt ki ne jöjjön a' füst, hirtelen meg-fognak fulni. Avagy a' pőfeteget tedd cserépbe szénre, annak-is füsti le-hullattya a' méhet, 's egy kosárnak eleg egy kisded tojásni.

64. Hogy ha kevés a' méh a' kosárban, ha annál gazdagabb vólna-is, meg-ládd el-

el kell néki vagy egy, vagy másképpen veſzni; mellyre nézve jobb azt meg-ölni, hogy ſem mézeſtöl el-veſzteni; hanem ha kedvezni kivánnál néki, és mag méhnek meg-akarod hagyni, hajts belé egy ölni való rajt, 's jó mag méhed léſzen jövendöre.

65. Ne öld-meg a' méhet, ha ſzép ſzáraz tiſzta a' lépe, ha ſzintén ki-telelésre elegedendö méze nem vólna-is, de másként feles bogara vagyon, hanem inkább *September*nek végén adgy élegendö mézet nékik éjtſzaka hadd horgyák-fel: jó méhed léſzen jövendöre.

VII. RÉSZ.

A' Méh kosárokról.

66.

A' *Kosár* venyikéböl, vagy rakottya, és fűz veſzſzöböl egybe fonattatott épületetske, melly minél öblöſebb fent a' tsúpjánál, annál jobb. De más hajlékais vagyon a' méhnek, mellyet *Köpünek* neveznek, ez deſzkából áll, öt darabba vágván a' deſzkát, négyet egy aránysú hoſz-

hoſzſzaságut jól egybe ſzegezvén, láda formára, az ötödik kiſſebb darabbal az egyik végét tsinállyák-bé, egy kis lyukat hagyván ki-járásra az óldalán alól felől; ebbe igen jó tartani méhet, mert egy az: hogy a' fenyő fa ſzurkos ſzokott lenni, és a' méh nagyon ſzereti, más az: hogy jobban *curál*hattya ember a' kőpűkben a' méhet, fel vehetvén a' fedelét, nem-is olly könnyen romol-meg benne a' lép, nem férvén hozzá a' ſzipoly, és az eſső. Harmadik méh ház, melly mi közöttünk találtatik, a' *Tőke*, melly udvas fából ki-véſettetett, fellyűl deſzkátskával bé-padoltatott udu, vagy épűlet, melly haſonló jóságu a' kőpűhöz, tſak a' ſzúh belé ne eſsék.

67. Nem ſzerentséltetem méheivel az ollyan embert, a' ki méh kosárival nem ſokat, vagy igen keveſet gondol, azértis nem tartanak némellyek örökös méheket; mert vagy felette való, vagy kitsin a' kosár, mellyben fogják, vagy tapaſztatlan, penéſzes, bűdős, 's tiſztátalan, mellyben tartyák méheiket. Meg vallom énnékem nem tetſzik tsak egy

kosár-

kosár-is, melly egy vékánál kiſſebb, ſem az melly más fél vékánál nagyobb, mivel ha egy vékásnál kiſſebb, a' belé fogott méh mindenkor kitsin, és nyomorult rajt ſzokott adni, mellynek kitsin az haſzna-is, ha pedig más fél vékásnál nagyobb, belé fogván a' rajt, meg-irtózik a' nagy puſztaságtól, fel nem veheti benne magát, 's nem-is órizheti, 's óltalmaztattya a' mint kellene kevés gyűjteményit, meg-kedvetlenűlvén a' nagy épűletben. Ha tapaſztatlan, 's lyukak látſzanak óldalán veſzedelmes; mivel útat mútatſz ellenségeinek, a' kóborló tolvaj méhnek, az hamis tékozló darásnak, a' rontó mételyes ſzipolynak, és bűdős bogaraknak. Ha pedig penéſzes a' kosár, bűdős, és tiſztátalan, felette ártalmas a' méhnek, ritkán-is marad-meg benne, ha meg-marad-is egéſségtelen léſzen mind halálig, mert ő tiſzta tsinos állatotska, nem ſzenvedi a' tiſztátalan tsúnyaságot.

68. Kéſzits azért ha tanátſom tetſzik, és Iſten ſegitsége által méheidnek elő-menetelin, 's kivánságod ſzerént való állapotra hozásán akarſz órvendezni, elein

valo

való elsö nagy rajaidnak (ha ſzintén két raj egybe talált-is ſzállani) más fél vékás kosárt: a' máſod, és elsö késöi rajnak egy vékáſt, de ha kettö ezek közül egybe ſzállana, bé-foghatod más fél vékás kosárba.

69. A' kosároknak ſzáma ſzerént, hordgy egy rakásra tehén lágy ganajt az ereſztésnek jóval elötte, jó bövön hammat roſtály közibe, úgy hogy fele hammu légyen, annak utanna gyúrd jól egybe, és ha keménynek itéled lenni, tölts vizet reá; ez meg-lévén, ne ſajnáld kezedet, hanem ſzép vékonyon mindenütt a' kosárt tapaſzd-meg kivül, el-kezdvén a' tsúpjánál, egéſz az allyáig, hogy ſohult által ne láſs rajta. Az hammú arra való, mert nem engedi annyira meg-haſadozni, és a' ſzipoly ſem teremhet annyira benne valamint a' vékony tapaſztás alatt-is. De ha meg-találna némelly hellyen haſadozni, ujra bé kell az haſadozáſt mázolni.

70. Minek utánna a' kosárokat meg-tapaſztottad vólna, úgy hogy ſohult által nem látſz rajta, (a' ki-járó lyukát kivévén) és jól meg-ſzáradott vólna, tsinály

nály ſzalmából egy kevés tűzet, hadd lángollyék jól, tartsd reá a' kosárt kétſzer, háromſzor, hadd perſelődgyékmeg jól belől. Minekutánna ezt véghez vitted vólna kosáriddal, akár újak, akár pedig régiek, és ótskák legyenek: tsinály mindenikbe kereſztül a' derekánn kereſzt formára fát ollyan vaſtagságut, mint egy nyárs, mellyekhez a' méh hozzá ragaſztván lépét, nem olly könnyen ſzakad-le lépe, de ha nem tetſzik ez el-is maradhat, mindazáltal könnyen nyáran által kárt is valhatſz. Mind ezek utánn vidd-el méhes kertedbe kosáridat, tartsd ſzáraz, tiſzta helyen, mig ereſztenek a' méhek, 's akkor fogj rajt beléjek.

71. Ha ſzinte a' kosár régi, és penéſzes-is találna lenni, mindazonáltal kedveſsé téſzed előttők, hogy ha e' ſzalma tűzön egynéhányſzor meg-forgatod, az elébb emlitett mód ſzerént, és édesdebben fognak a' méhek az ollyanba lakni, dolgozni, mint az ollyan ujban, mellyet meg nem perſeltek, a' tűzön meg nem forgattak. Noha a' kosárt jól meg-perſe-

led tűzőn, és annak módgya ſzerént elkéſzited, még-is egy néhány ejtſzaka egy más utánn mint egerek, úgy fognak rágtsálni a' méhek benne, mert ſoha ember a' kosárt úgy ki nem tiſztittya, 's el nem kéſziti, hogy abban a' bé-fogott raj valami gántsot ne talállyon.

72. A' kosárrol ha viaſzkos, és vólt még benne méh, ne vakard erőſſen le a' lépet az óldaláról, sőt az ujjaknak-is viaſzk darabotskákat vévén raggasd imitt amott az óldalához belől a' teteje felé, a' ſzoroſsába, avagy tsúpjába-is tévén egy fél diónit, azutánn tartsd a' ſzalma felibe, hogy rajta meg-lágyullyon, és el-follyon, jobban kedvellik az illyen kosárokat, és hamarább is rakodnak belé, mint máſokba, mivel az illyen viaſzkos kosárokhoz kőnnyebben-is hozzá tapaſztyák uj munkátskájokat.

73. A' melly kosárból ki-dőglőtt a' méh, 's ſzép tiſzta egéſséges lépe maradott, ne rontsd-ki, hanem ſzáraz hellyen meg-tartván, ereſztésnek idején fogj rajt reá, mert ſokkal jobban fel-veſzi magát, mint ſem az űres kosárban.

Velem

Velem-is tőrtént nem egyſzer, hogy a' régi kosárból ki-dőgőlvén a' méh, hol idején ereſztett, hol késői rajt fogtam belé, és igen jó lett. Az-is meg-tőrténik ſokſzor, ha ollyan hellyen tartod a' méh nélkűl való lépes-kosárt, hogy magoktól belé mennek: sőt még a' más ember raja-is fel-találván belé mégyen lakni, 's ſokkal jobban fel-vették benne magokat, mint ſem más uj kosárba fogott rajok.

74. Némellyek azt praktikállyák, minek előtte a' rajt bé-fognák: Ániſſal, és egyéb jó illatu fűvekkel ſzokták megfűſtőlni a' kosárt, máſok pedig: mézzel, méh-ſerrel, és egyéb édes nedveſségekkel ſzokták meg-lotſolni, fűni, pőkdősni. Én pedig ha jó finom borom nintsen, mellyel meg-pőkdőſſem, tſak méh-fűvel ſzoktam belől meg-dőrgőlni.

75. Hogy a' kosárt ſzereſſe a' raj, belőle el ne mennyen, és kőnnyen belé ſzállyon, Nagy Bóldog Aſzſzony nap utánn reggel, akár melly héten, és nap, menny-ki a' mezőre, ſzedgy egybe mindenféle virágokat, mellyekről ſzokott a'

méh dolgozni, és abban az időben találtatik, annak tsak a' virágját meg-szedvén, és szárasztván árnyékos hellyen, tedd egy üvegbe, tölts reá mézet, őszszel ásd el üvegestől egy hangya bojba, vagyis zsombikba, bé-kötvén jól az üveg száját, hadd telellyen ott, és hadd mászhassák-meg az hangyák. Tavaszszal veddki, és rajzásnak idején, mikor a' raj kiszáll, végy abbol a' virágos mézből egy keveset, tölts vizet hozzá, jól egybe kevervén, a' kosárt hintezd-meg véle, igen szereti, és inkább mégyen belé, sőt ha meg nem hagyod szállani a' rajt, hanem az ollyan meg-lotsoltatott kosárt közikben tartod, sietve belé mégyen magától. Vannak a' kik erősitik, hogy ha valamelly fát meg-hintez ember azzal a' *succus*sal, a' raj mindenkor arra fog szállani.

76. Némellyek azt-is tselekeszik, hasznos-is, hogy midőn valamellyik méh másodgyát, vagy harmadgyát botsátotta vólna, azt meg-tisztitván az Anya házaktól, ha Anyát találnak bennek jó, hanem az ollyan másod, 's harmad rajnak

nak korára előtt dőglőtt Anya méhet keresnek (mert a' méh egy Anyánál tőbbet meg nem ſzenved, a' tőbbit meg-őli, 's kosárából ki-hordgya) és mikor a' méh ereſzt, azzal dőrgőlik-meg a' kosárt belől, magára is belé mégyen a' raj.

VIII. RÉSZ.

Az ereſztésről, vagy rajzásról.

77.

A' Méhek ſajzáſoknak ideje *Aprilis*ben, elébb, vagy hátrább ſzokott lenni, midőn tojáskájokat le-téſzik házatskájokban, mellyet az ember-is világoſon meg láthat a' lép közőtt, melly nem nagyobb egy mák ſzemnél, 's ollyan-is, és azt a' méhek melegen tartván, kotóllyák.

78. Minekutánna a' méhek tojáſokon hevertenek, és már ki-kőltőtték vólna, nem kűlőmben bánnak vélek, mint madár az ő fiaival, ſzájokban eledelt ſzoktak hordani azoknak, és egyiket, a' máſik után étetik majd két hétig; de minekutánna nővéſeket vették vólna, bé-záro l-

tatnak viaſzk fedéllel, és ben maradnak majd annyi időkig, akkor oſztán el-változnak, 's magokat a' fedélen által rágják, és ſzárnyaſon bújnak-ki a' fogságból. Midőn a' lép közűl ki-jönek egéſz teſtek ſzárnyakkal egygyűtt hammu ſzinűek, de ez a' ſzin nem ſokáig tart, mivel tſak hamar el-változván, barnák léſznek, és ebben az állapotban-is maradnak, mig meg-őſzűlnek.

79. Szoktak a' méhek másſzor-is, de kivált rajzáſoknak idején, napjában rendſzerént tſak egyſzer bizonyos idő tájban az ő kosárok előtt játſzani, és olly sűrűn ki, 's be-járni, mint ha ugyan rajzani, vagy verekedni akarnának. Ennek oka, réſz ſzerént magok győnyőrkődtetéſe, és a' benn dolgozó méhek ſzellőztetéſe, réſz ſzerént pediglen magok kiűreſsitéſe, és kőnnyebbitéſe, mivel repűléſekben ſzokták magokat főképpen ki-űreſsiteni; réſz ſzerént még is a' raj gyenge méhetskéknek vidámulaſok, és ſzáradáſok.

80. Noha ugyan az első rajnak jelei bizonytalanok, és nem kőnnyen veheti

ember

ember éſzre, mikor akarja a' mag méh elsô raját botsátani; mindazáltal ha reggel, 's eſtve alól a' kosárban, és az óldalán kezdenek heverni, és mind a'ſzôllô gerezd tsûggeni, igen nagy jele ſzokott lenni kéſzületeknek. Ellenben, ha tſak hevernek, jele annak, hogy nem fognak ereſzteni.

81. Nem úgy a' máſod rajjal, mert ezt bizonyoſon éſzre veheti az ember, ha reá vigyáz; mert mint egy nyólczad kilenczed tized nappal-is elebb, vagy késôbb (a' mint érkezik a' mag méh, 's az idô engedi) az elsônek ki-jôvetele utánn, keſerves, vékony énekléshez, mint egy bútsúzáshoz kezd az ifjú Anya méh, mint ha ugyan engedelmét kérne a' régi Anyától, hogy engédne néki világosſágot, 's népével el-menni, mellyet kivált eſtve meg-halhat az ember, ha reá figyelmez. Hogy ha pedig a' régi Anya, az ujnak, 's iffiúnak kérésére haſonló énekléſſel meg-felel, (noha két nap-is el-járat maga utánn) jele, hogy enged az ifjú Anya kérésének, és minél hamarább el várhatod a' rajt. De-ha a'

 régi

régi Anya méh, ennek kérésére tsak halgat, és nem felel, jele, hogy az iffiú új Anyának bizonyosan meg kell halni; mert nem akar többet ó ereszteni, rajzani.

82. Másod raj utánn, néha harmadis szokott egy kosárból ki-jöni, és ezt harmad, negyed napján ki-szokta kerülgetni a' mag méh, néha más nap-is mindgyárt, és éneklésével, bútsúzásával jelt-is szokott adni.

83. Midőn már látod, hogy el-közelgetett az eresztésnek ideje, azon légy minden módon, hogy a' rajhoz illendő jó kosárt készithess, az idején való rajt, ha nagy, be-foghatod másfél vékás kosárba, de ha kisded a' raj, tsak egy vékásba, valamint a' *Julius* elein botsátott rajt-is, hanem ha két nagy raj egybe találna szállani.

84. Mikor eresztení akar a' méh megzúdul az egész kosárba, ide 's tova futkosni kezd, azonnal tódul-ki a' kosár lyukán, el-annyira, hogy majd egy ölnyire esik némellyik a' kosártól. Az Anya pedig tsak nem mindenkor utóllyára

jö ki,

jó-ki, mikor már elégedendő népe vagyon, és tőbb nem akar lenni, néha ugyan elébb, néha hátrább jó-ki, hogy sem mint az egész raj, de ugyan mihelyt ki-száll az Annya, kőrnyűl fogják a' méhek, késérik, 's kővetik, de ugyan csak a' kosár elól meg nem indul addig, mig az egész raj ki nem jő a' kosárból, az utánn kezdenek osztán fel-szállani, lakó helyről gondolkodni, 's megszállani.

85. Mihelyt a' méh ki-veri raját, és kosárba nem szállithatod, hanem más helyre száll, azonnal légy rajta, hogy befoghasd, (mellyre mindenkor egész készűlettel kell lenned) mert kűlőmben vagy más ereszt, és reá száll az előbbenire, vagy pedig kőnnyen fel-kerekedik, néha el is szőkik, 's ha szinten újra fel nem kerekednék-is, meg-fúja a' fát, és bajosabban veszed azután le rólla. Ha pedig addig más is találna ereszteni, mig ezt be-fogod, takard-be azt ruhával, melly akkor akar ki-jőni, mig ezt be fogod, azután botsásd-ki a' be-takartat, be-takarván a' be-fogottat, hogy reá ne

ſzállyon. Ha pedig az elsőre akarna erővel ſzállani, tégy mellé üreſs kosárt, ha ſzerentsés léſzeſz, meg történik, hogy az üres kosárba-is be-ſzáll a' más mellett.

86. A' méh elsó raját botsátván, ne gondoly ama régulával: *Az here him méh lévén, kár iaó nap előtt meg-ölni.* Mindgyárt, vagy más nap az here fiaktól tiſztitsd-meg méhedet, fel-füſtölvén a' bogarat, a' hol here fiaſitáſt látſz, jó éles méhéſz kéſſel metéld-el a' fejeket, meg-hagyván mindazonáltal egy keveſet, és le nem nyaggatván mind. Harmad raját ha botsátſya, ismét haſonlóképpen tſelekedgyel, de meg-lásd, hogy az here fiúnak tſak a' fejét ſzedd-el, mert ha mellyen metéled a' lépet, meg-irtózik a' méh, látván nagy romlását, és nem leſzen ferény a' fiú tsinálásban, 's a' méz hordásban. Az here fiúnak pedig ismértető jele, az ő feje, mert ki-ül a' lép közül mint fél borsó, és nagyobb-is háza mint a' méh fiúnak.

87. Hogy ha ollyan helyre talál ſzállani a' raj, a' mellyhez közel az előtt két, harmad nappal rajt fogtál-be, midón

azt

azt-is bé-fogod, leg alább három ölnire tedd az elöbbeninek hellyétöl, mert harmad napig-is el-bolyong némelly méh azon az hellyen, mellyröl bé-fogták, 's bátran bé-mennek azon kosárba, mint hogy azt magokénak lenni állittyák, 's az uj raj le-öli öket, mintha ugyan ellenséges képpen mentek vólna reája.

88. Ha Sz. János nap utánn két, három héttel talál a' méh ereſzteni. annál is inkább ha késöbben, leg jobb ujra haza hajtani, ezen mód ſzerént: Fogd-bé egy üres kosárba, eſtve késön üsd-ki a' régi kosára alá, hogy ha ismét ki-találná verni, nem külömben bánny vele, mind addig, mig meg-ſzunik. De ha jól reá vigyázol az Annyára, meg-találod, vedd-el töle, többé ki nem ſzáll. Vigyázz reá, és vedd eſzedbe, hogy ha a' mag méh, melly illyen késön ereſztett külömben jó, és feleſed magával maradott, jobb ha annak olly késöi raját, más ſzegény gyenge raj közé hajtod, az elöbbeni mód ſzerént, mert a' kettöböl jó léſzen.

89. Minekutánna bé-fogod a' rajt, és bé-takarodván el-tſendeſedett, hogy egy bogarat ſem láthatſz, vedd fel ſzép tſendeſen, hogy le ne hullyon a' méh, vidd el a' méhes kertbe, és tedd el-kéſzitte-tett hellyére, de meg-lásd, hogy távul vidd a' bé-fogott rajt az Annyok méhtól, mert könnyen viſzſza mégyen régi kosárába még lábon-is, hogy eſzre ſem veheted.

90. A' méh mindenkor nyóltz órakor dél elótt kezdi az ereſztéſt, és négy óráig dél utánn ſzokott rajzani; de legjobb idó az ereſztésre tizen egy órától fogva, egy óráig dél utánn ſzokott lenni.

91. Szinte olly idejú méh ſzokott lenni a' raj közt, mint a' mag méh közt, mivel rajzáskor egy aránt jó-ki mind az öreg méh, mind pedig a' raj; 's nem ſzokták oſztán külón külón tſoportra verni magokat. Hogy ha mindazáltal egy Anyánál tóbb talál lenni, meg-történik, hogy tóbb felé-is ſzáll a' raj.

92. Szorgalmatoskodgyál bár, és nyughatatlankodgyál, de ha egyſzer

smind

's mind két elsö rajt találnak ereſzteni, ſemmit nem haſználſz, mert gyakrabban egybe fognak menni, 's ſzállani. Mindazonáltal próbáld, fogd-bé két üres kosárba, kik-is hogy ha az Annyok egy máſtól el-vált, meg-fognak külön maradni, hogy ha pedig az Annyok egy kosárban vannak, a' méhek ſem maradnak-meg külön, a' mint-is mindgyárt akkor éſzre veheted, ha egygyütt, vagy külön vannak az Anyák, mert a' hol Anya van, tſendes zengésben maradnak a' méhek, de a' hol Anya nints, futkosáſſal jelentik árvaságokat, ki 's bé járnak ſzokás felett nagyobban zengnek, meg ſem maradnak Anya nélkül. Mellyre nézve, hogy ha ujjabban öſzve mennek, üsd-le ſzép, tiſzta, por nélkül való földre, tedd reá a' két üres kosárt, a' kosár alá három négy darab követskét, vagy fát tévén, mellyek a' kosárokat fenn tartsák két, három ujnyira, ſeperd valami ſeprö tolluval, vagy tſomó füvel egy réſzét egyik, más réſzét máſik kosár alá. Ha még is ugyan tſak egybe mennek, adgy jó nagy kosárt nékik,

hadd-

hadd-el, ne bajoskodgyál vélek heába.

93. Ha tőrténik, a' mint-is sokszor meg-esik, hogy a' méhek felesen eresztenek, úgy hogy egyiket bé nem foghatod, 's a' másik eresztt, hogy egyik a' másikra ne szállyon, akár veres, akár fekete posztót terits az elébb meg-szállott raj mellé kőzel, avagy teritsd bé véle, reá nem száll, a' czondra-is jó, ha egyéb nintsen.

94. Mikor pedig kettő akar egyszersmind eresztení, ha jókor észre veheted, egyiknek álly eleibe, babirkály a' földön előtte a' mig a' másik ki-veri, más napra hadgya ez az eresztést. De ha későtskén találsz eleibe állani, heába való, mert meg nem tartod, lábaid kőzőtt, és fejeden által-is ki-veri; fúja, 's kergeti.

95. Ha meg nem akar szállani a' raj, avagy éppen el-kezd menni, a' merre indul, fuss arra hamarsággal vedd eleit, puskával lőváldőzz, vagy kenderből font ostorral tsattogass, avagy hánny vizet eleibe, meg-ijed, visszza fordul, és

meg-

meg-ſzáll. Erre ſzolgál ha dobot verſz, tſengetſz, vagy fejér kendőt lobogtatſz előttők; de utánnok, vagy a' tſoportnak közepén ſemmi lármát ne tégy, mert még jobban mégyen.

96. Meg-történik néha, hogy a' raj két, 's több tſoportra-is veri magát közel egymáshoz, (de ez ritkán történik-meg az első rajon) rendſzerént való oka pedig ennek az: Mint hogy ſok vezére, Annya ſzokott lenni, úgy mindenik a' maga népét külön külön ſzándékozik vezetni. Mellyre nézve fogd-bé előſzőr a' leg-nagyobb tsomót, tedd le közél a' más tsomóhoz, a' több tsomót rázd valami hitván kosárba, 's abból hajtsd ama jó kosár alá, 's őſzve fognak menni mind.

97. Meg-történik az-is, hogy némelly réſze ismét, az előbbeni hellyére viſzſza ſzáll, rázd-le ismét, és tégy azon helyre egy tsomó ſzékfűvet, vagy űrmőt, avagy egyéb a' félét, fűſtőld-meg jól az hellyet, vagy fekete, vereſs poſztóval takard-bé, azonnal el-oſzlanak,

és

és a' magok társaihoz viszsza fognak sietni, 's többé oda nem szállani.

98. Néha úgy-is bántam véle, hogy ha igen fenn, vagy a' fának vastag ágára, avagy derekára talált a' raj szállani, vettem egy rostát, vagy kosár darabot, abba fogtam a' rajt, le-hozván szép gyengén a' jó kosárba ráztam belőlle, az utánn estve az hellyére tettem.

99. Ha valamellyik a' bé-fogott rajok közül el-akarna menni, mellyet észre vehetsz, mert az el-menni szándékozó raj, pergéssel jár, hirtelen, rend kivül zeng-bé a' kosár lyukán, látván azt, hirtelen dugd-bé a' kosár lyukát, a' ki kinn maradott, hadd fáradgyon-meg, ezek meg-fáradván, botsás többet-is ki, de ne sokat, az-is hadd fáradgyon-meg, a' tobbikkel-is e' szerént tselekedgyél. Hogy ha pedig harmad napig a' bé-fogott raj kosárában meg-marad, ha annál sebessebben jár-is ki 's bé, ne igen féltsd az el-menéstől.

100. Más mód-is találtatik meg-tartásában, hogy ha a' bé-fogott raj el-akarná hadni néki adott jó hajlékát, 's kéván-

vánná követni bujdosását; dugd-bé a' ki-járó lyukát, kitsinnég emelitsd-fel, füstöt tévén alája, hadd bádgyadgyon-meg, hogy szárnyán ne repülhessen, az utánn vedd ki a' füstöt.

101. Vedd eszedbe az el-menni szándékozó méhek felöl, hogy ha ki-szállanak kosárokból, és meg-szállanak annak rendi szerént, fogd más kosárba, estve, ne az elöbbeni, hanem más uj helyre tedd; mert vagy a' kosárt, vagy az helyet bizonyoson nem szerették. Történt én velem, hogy annak módgya szerént el-készitett jó kosárból még az nap ki-szállott a' jó raj, de ugyan csak a' kosárt jól meg-mézelvén, és semmi ki-vetöt benne nem találván, azért arra való jónak itélvén, ismét belé fogtam, de más nap alig jött-fel a' nap, mindgyárt ujra ki-szállott, akkor más kosárba fogtam, 's meg-maradott, amazt pedig jól meg-visgálván, nem találtam egyébb fogyatkozást benne, hanem mikor meg-perseltem, a' csúpjában a' veszszö közé szorulván egy pókotska, oda égett, azis vólt az oka, hogy kétszer el-hagyta

a' méh, mert azutánn rajt fogván belé, ſzépen meg-maradott. De úgy-is jártam, hogy ki-ſzálván a' raj előbbeni kosárából, más nap ujba fogtam, és eſtve tſak az előbbeni (az hely kevés lévén) helyjére tettem, más napra jutván, ki-ſzállott megint, és ujra ismét más kosárba fogtam, meg-nézvén, forgatván jól a' kosárokat, leg-kiſſebb hibát, fogyatkozáſt ſem találtam bennek, nézvén azért az hellyet-is az hová tettem vólt, 's meg-ásván a' földet, békát találtam ott. Azért, hogy ha ki-talál ſzállani rajod, fogd más kosárba, 's tedd eſtve nem az előbbeni, hanem más friſs helyre.

102. Ha az ágon méh talál maradni a' raj közül: mellyet bé-fogtál, és más nap akkor találſz reája, mikor el-akar menni, hirtelen ůsd-meg az ágról, ismét viſzſza ſzáll, akkor ůsd-le hirtelen egy kosárba, 's meg-marad, és eſtve későn add-meg társainak, alája ůtvén, meg-békélnek, 's maradnak.

103. Néha a' mag méh mikor ereſzt, és a' raj ſzárnyára kél, nem távozik-el,

vagy

vagy ha el-mégyen-is, de ugyan tſak viſzſza tér, és ſzáll a' mag méhre, ezt főképpen okozni ſzokta, az méhnek (mellynek a' rajt kellene vezérelni) elveſzéſe, mellynek ha ſzárnyaiban fogyatkozás, tſonkulás vagyon, repülésében a' kosár előtt le-eſik, 's ha ſzinte a' kosártól tovább repül-is, ugyan tſak el-fáradván, népét ſem vezetheti, ſem utánna nem mehet. Mellyet könnyen éſzre vehet a' Méhéſz, mert nem repülnek a' méhek olly tſoportoſon, ha az Annyok oda van, ſem nem annyira távoznak előbbeni kosároktól; de ha meg-ſzállanak-is, és bé-fogod, leg-első ſzorgalmatoſsága a' rajnak, hogy mindgyárt Annyát fel-kereſſe, kit ha nem találnak, meg-jelentik a' gazdájoknak ſzomorú ſuſogáſokkal, 's zengéſekkel, hol mind meg-némulnak, 's halgatnak, hol egyſzersmind ujra kezdik ſiralmakat, lármával, 's háborodáſſal ki 's bé nyargalnak, repdesnek még a' kosár óldalán-is, úgy ſirattyák, kereſik el-veſzett Annyokat, mellyre ha ſzaporán reá nem találnak, viſzſza térnek előbbeni kosárokba, vagy

más azon nap botsátott rajra mennek. De ha kereséſekben meg találllyák az Annyokat, mind oda ſzállanak, ha pedig az ember vigyázkodván meg-találllya, 's bé-fogott siránkozó raja közé botsáttya, tapaſztalható tſendeſséget, vig tapſoláſt mútatnak. Mellyet igen ſzükséges, hogy a' ſzorgalmatos méhéſz kereſſen, fel-is találllya, mert nints egyedül, (ha tſak fetske, vagy veréb el nem ragadta) mivel azok, kik el-esését éſzre vették el nem távoznak, kéſzek véle egygyütt ott meg-is halni.

104. *Junius*ban, és *Julius*nak elsö hetében-is meg lehet a' jó mag méhnek engedni, hogy hármat ereſzſzen, de az harmadik rajok ritkánn ſzoktak tſak magokra jók lenni, azért kettöt, még hármat-is öſzve kell útni, melly öſzve útéſt igy vihetſz véghez: Mihelyt ſetétedik az idö, végy egy roſtát, (ha tſak gödrót ásſz-is meg-lehet) tégy reá két egy ujni vaſtagságu rövid pálczát, tedd melléje azt a' rajt, mellyet ſzaporitani akarſz, azutánn vedd azt, a'

kit ki-akarſz kergetni, tedd a' roſta, vagy gödör felibe, ûsd-meg kétſzer, háromſzor az óldalát, és mindgyárt nagyobb réſzint le hull a' méh, ûtögesd mind addig, mig egéſzlen le nem hull, az utánn tedd reá a' máſikat, mellyet ſzaporitani akarſz, fel mennek, de ha mindgyárt fel-nem akarnának menni, kénſzeritsed a' fel-menetelre ſeprö tolluval, vagy valami leveles ággal ſepergetvén, izgatván, és tſendeſen fel-fognak menni. Ugy-is bántam vélek, nem jártam még roſta utánn, hanem ha földön állottak méheim, (mert a' roſta, és gödör akkorra való, mikor deſzkánn állanak a' kosárok) fogtam azt, mellyet ſzándékoztam ſzaporitani, 's félre tettem, az utánn a' máſiknak kosárát amannak álló hellyéhez jól oda ûtöttem egyſzer, 's ha még bogár maradott benne, kezemmel az óldalát vervén, ki-ráztam, azonnal két fátskát tettem a' le-hullott bogár közé, 's hirtelen reá tettem az fátskákra az elöbbeni kosárt, 's ſzépen felmentek. Hogy ha még-is valami ke-

vés bogár meg maradott az más üres kosárban, ſeprő tolluval eleibe hajtottam amannak.

105. Két kis rajt nappal egybe ne üſs, mert egy az, hogy nagy vér ontás léſzen; egyik a' máſikat kezdi üldözni, ölni, 's veſztegetni, más az, hogy ritkánn kerüli-el, hogy meg ne anyátlanodgyék, hanem eſtve, éjtſzaka egybe békellenek, 's jó raj léſzen.

106. Két ſzegény rajból öſzſzel igy tsinály egyet jót: A' ſzegényebbnek méhet lépeſtől vedd-ki, a' bogara hadd mennyen viſzſza kosárába, eſtve üsd-ki akár a' más raj alá, akár más mag méh alá; a' mézét pedig lépeſtől a' máſik ſzegény raj kosárába ſzegezd-fel, ezzel, és a' magájával ki-telel, 's jó léſzen.

107. Ha azt akarod, hogy rajod munkás, és jó légyen, minekutánna bé-fogod, és eſtve hellyére vitted, ne ſajnáld egy kevés égetborral, vagy borotskával is meg-párolni. Igy tudni-illik: meg-melegitvén jól tűznél az éget-

bort,

bort, vagy bort, terits-bé egy darab ruhával az edényt, hogy belé ne hullyanak, tedd a' kosár alá, annak párája ôket hadd járja-meg, ne fély, hogy el-hadgyák a' kosárt, mert nagy kedvet találtál elôttôk.

108. Ha el-botsátotta a' méh rajait, és nem akarod, hogy tôbbet ereſzſzen, az Anya házait vagdald-ki, mellyet meg ismérhetſz a' lép ſzéllyein, és méllyebben-is a' hol ſzakadozott, csonkás a' lép, mert úgy tsûgg, mint egy makk. Ha az elsô raj utánn egy héttel, vagy elébb le-ſzeded, nem ereſzt tôbbet, de ha a' máſodik raj utánn tôrdeled-le, az harmadik rajt még-is el-botsáttya, ha ſzándéka vólt a' méhnek tôbbet rajzani.

109. Ha azt akarod, hogy tellyeſséggel valamelly méhed azon eſztendôben ne ereſzſzen, rajzásnak idején végy-ki egy, két darab lépet a' kosárából, és azon eſztendôben nem fog ereſzteni, az ûreſitéſt pedig meg-tôlteni el nem múlattya.

110. A' rend kivûl való ſzáraz, és ſzeles némelly eſztendôkben, ſok mag méh, ha bátor leg-tôbb rajjal birjon-is, még ſem akar ereſzteni, mert minekutánna hoſzſzaſon várakozott vólna az idônek változására, az heverésnek adta magát, és feles takarmánnyától nem akar meg-válni, 's máshoz ujra kezdeni. De néha attól-is meg-eſik, hogy Anyát nem óntóttek, 's nints a' rajt ki vezérellye, mert a' régi Anya vélek nem akar ki-menni, amazoknak veſzedelmére.

111. Nagy Bóldog Aſzſzony nap utánn tsak hamar, ha deſzkákon tartod méheidet, kórnyûl tapaſzſzad tehén ganajjal a' kosárt, ha pedig fôldón tartod, jól bé-tsinállyad az allyát, és kisſebre ſzorittsad a' lyukát, hogy tſak két méhetske férjen-ki egyſzersmind, úgy ſem a' tolvaj méhek, ſem a' darás, (mellyek akkor kezdenek hatalmaskodni) olly könnyen hozzájok nem férnek, 's az idô-is hiveſedvén melegebben léſznek.

IX.

IX. RÉSZ.

A' Méheknek Ellenségiról.

112.

Meg-adhattya ember ugyan méheivel való minden féle bánásnak módgyát, de ha ellenségit nem tudgya, és azok ellen nem áll, nem fogja tapasztalni bóldogulásokat, 's szaporodálokat. Én a' mint vékony *experientiám* engedte, tizen-négy kiváltképpen való ellenségit tapasztaltam a' jámbor méhnek, kiknek mint állottam ellent, másokkal-is órómest közlóm.

113. *Első* ellensége a' Méhnek a' *Méh*. Midón a' méhek kivúl vannak az ó munkájok kórúl, igen szelideknek, és tsendeseknek mútattyák magokat, 's nem veszekednek, elég nyereségnek tartván, hogy a' szép virágokat járhattyák. Ellenben a' kosárban gonoszok, irigyek, és mérgesek szoktak lenni, nem ugyan ház népei, hanem mások ellen. Vagy a' magad méhe rontya a' magadét, 's másét, vagy a' másé pré-

dállya, 's hordgya a' tiédet. Mellynek igy álhatſz eleibe.

114. Ha méhedre rontott a' másé, vagy magadé, leg-jobb ollykor ki-járó ajtótskájokat ſzoroſſabbra tsinálni, úgy hogy, leg-fellyebb egyſzerre két bogár meheſſen-ki, 's bé a' kosárba. Hogy ha ezt el-múlattad Nagy Boldog Aſzſzony nap tájban, és már egymáſt rontyák, minden-féle ôſzve ſzedet gazból, és vizes ſzalmából tsinálly fûſtôt, fûſtôld a' ſebeſſen ki-járó, marakodó, és veſzekedô méhet, még vizzel-is ôntôzvén. Hogy ha még-is tart a' veſzekedés? rekezd-bé ôket, és azokra, a' kik kinn vannak, és a' kosár óldalára, tsomóſodnak, ônts vizet, meg-ládd, hogy egy óra alatt, ha bé ſem mehetnek, kivûl-is nagy alkalmatlanságot ſzenvednek, el-fognak távozni. Minekutánna ezek el-távoztak vólna, nap le-mente utánn, nyisd-ki a' kosárt, valamennyi tolvaj méh életben meg-maradott (mivel benn-is nagy veſzekedés vólt) az alatt mind haza mentek. Visgáld-meg

az

azutánn, 's ha éſzre veſzed, hogy tſak kevés méh maradott abba a' kosárba, mellyre rontottak vólt máſok, heában való minden fáradtságod, mert vagy egyſzer, vagy másſzor el-fogják hordani, ha el nem hordanák-is, fel nem fogják tóbbé magokat venni.

115. Hogy ha a' kosárban mind méh, mind pedig méz feles maradott, dugdosd bé minden leg-kiſlebb lyukait a' kosárnak, ne-is hagygy nagyobb ki-járó lyukat, tſak az hol egy toll bé-férjen, oda-is tégy egy darab, négy ujni ſzéles, és hoſzſzaságú deſzkát, mellyen hadd veſzekedheſſenek, mivel minden igyekezettel azon léſznek, miként jóheſſenek-ki a' viadalra, 's a' tolvaj méhek-is miként meheſſenek-bé a' prédálásra, állani fognak kivúl a' kosár óldalán. 'S illy vigyázásra leg-alább hét nap kivántatik.

116. Ha igy el nem távoznak egy máſtól, 's meg-tudod, hogy a' magad méhe ſzándékozik rontani a' magadét; ismérd-meg, mellyik jár a' maſikra,

melly-

mellynek meg-ismértetö jele, ha meghinted lisztel, és ha erössen járnak, mind a' kettöt emeld-fel, a' mellyik erössebb, az nehezebb, a' másik pedig szegényebb, 's ennek a' szegényebbnek füstöld-meg a' lyukát, de fel ne forditsd, a' nehezebbet pedig fel-forditván, füstöld-meg jól, mig meg-bádgyad, azutánn tedd hellyére. Ezt többször-is tselekedheted, ha ugyan tsak prédálásnak adgya magát.

117. Az-is fog használni, ha a' magadé rontya a' másikat, hogy ha egy kést, vagy nyársat versz által mézes lépén a' koborlónak, hogy meg sebesedgyék a' méze két, három hellyen, mig magát abból tisztögattya, gyakran elfelejti a' kóborlást.

118. Ha ugyan tsak egybe veszvén, egymást rontyák, tégy az erössebbnek kosárába lépei közé egy jó marok mohát, dolgot adván el-távoznak. Avagy ritka szitánn szitály fövényt, annak korpáját el-öntvén, vedd lángját sürü szitába, szitáld-ki a' porát, és a'

mi

mi a' ſzitában meg-maradott, veſs a'kóborló méhek közé egy jó marokkal, igy is dolgot adván nékik, meg-ſzűnnek a' veſzekedéſtől.

119. Ha pedig a' más ember méhe ſzokott a' tiédre, végy egy darab veres poſztót, 's kend-meg jó avas diſznó hájjal, azutánn ſzegezd-fel méhed kosárának lyukán fellyűl; úgy hogy alsó ſzéllye a' poſztónak hadd érheſſe ki-járó ajtótskáját a' kosárnak, ha még erőſſen a' tolvaj meg nem éſte méhedet, el-távozik.

120. Éſzre vévén, hogy a' másé erőſſen rontya méhedet, dugd-be ki-járó lyukát egéſzlen, hogy ſzak egy bogár ſe jőheſſen-ki (ezt pedig eſtve későn) azutánn ki-tanulván, mellyik gazdának méhe a' koborló, tiltsd-el, mert tartozik tolvaj méhét el-fogni, egy hétig-is be-zárva tartani, 's akkor-is méheinek dolgot adni, hogy a' kóborláſt el-felejtsék, és ha néked kárt tett, meg-fizetni kételen. Kétſzeri, 's háromſzori intéſed, *admonitiód*, és *proteſtatiód* utánn,

ha

ha el nem fogná, igy bánny vele. Szép lágyon tsinály egér maſzlagos mézet tſerépbe, a' melly kosárt az idegen méh prédál, annak előtte való éjtſzaka bé-rekeſztvén, tedd más helyre, de ki ne botsásd, még a' közel való magad méheit-is, tégy egy üreſs kosárt a' sérelmes hellyére, az alá rejtvén a' maſzlagos tserepet el-hordgyák ugyan a' kóborlók, de veſzédelmekre, mert vagy még haza mentekben, vagy kosárokban hogy bé-lépnek, el-veſznek, dőglenek, és hullanak. Avagy tsinálj éleſztős mézet, haſonlóképpen bánván véle, eztis el-hordgyák ugyan, de a' nyakas ember mézét lépeſtől a' föld iſzſza-meg. Ha az üreſs kosárt belől meg-mézeled, belé gyűlnek a' tolvaj méhek, és ha hirtelen ſzalma tűzet téſzeſz a' kosárhoz közel, fel-perſelheted. Mindazonáltal Iſtenre, és lelkedre vigyázz, mert ha nem *admoneál*od a' koborló méh gazdáját, 's ezeket tſelekeſzed méheivel, nagyon vétkezel, és kőteleztetel a' *reſtitutió*ra.

121. Hogy ha nem tudod, mellyik légyen a' tolvaj rabló méh, dugd-bé a' kosár lyukát, hintsd meg azokat a' méheket lisztel, mellyeket ide ki látsz, 's vigyázz reá, mellyik kosárba fognak menni, ha pedig egyikbe sem mennek a' meg-lisztelteteett méhek, bizonyos lehetsz benne, mert másé a' koborlás. Menny-el azért a' kire leg-nagyobb gyanud vagyon méhes kertibe, visgáld, és nézegesd-meg jól, kivált azokat, mellyek erősebben járnak, 's reá találsz. De jó reggel-is, ha figyelmeszsz, meglátod, melly felől jó a' tolvaj.

122. A' tolvajlásnak leg-jobb ideje ősz, és tavasz szokott lenni, rend szerént *Augustus*nak a' végin, elébb-is a' száraz esztendőben, mind addig, mig bé-zárattatnak télre; és tavaszszal mihelyt ki-rakod, mind addig, mig a' bőv virág ideje el-érkezik.

123. A' méhnek a' gazdaga szokott tolvajkodni, és a' szegényit rontani, kivált az ollyan kosárokat, mellyek sokat ereztettek, nyáron által sokat rajzot-

zottak, és fóképpen azokat, mellyeknek vezérek el-veszett, és meg anyátlanodtak, mert ezek félelmesek szoktak lenni az ellen állásban: de ha vigyázó serény méhre talál a' tolvaj, fel tett szándékáról könnyen le-mond. Előszór csak egy néhány mégyen próbára, az-is orozva, azutánn ha láttya bóldogulását, népesebb erővel jelenti-meg magát, és ha ugyan erős ellent állókra nem talál, olly nagy sokasággal tódúl-bé, hogy minden ellen-állást haszontalanná tészen, fél, vagy egy nap el-végezi amannak romlását.

124. A' méh egymás között véghez vinni szokott verekedésekben fúlánkjokkal csak egyet, de fogokkal húszat-is veszt egy el, midőn az ő ellenségének szárnyait hirtelen el-harapja, megtsonkittya, tsontyait őszve tóri, és azért nyárban szárnyokban tsonkitott, földőn mászkáló méhek ellenségek.

125. *Második* ellensége a' szegény méheknek a' *Darás*. Őszszel sok szerentsétlenségbe szokta hozni méhedet a'

darás,

darás, mikor leg-előſzőr méheidre kapnak, tsak a' dőglőtt, és ki-hányattatott méhekkel-is meg-ſzoktak elégedni, de annak utánna a' kosárba kivánkoznak, kivált nap fel jőttekor, minek előtte fel-kelnének a' méhek. Ezekkel igy bánny:

126. Tavaſzſzal tapaſztalni fogod a' méhek ivó hellyeken, hogy a' daráſok-is fognak innya, mellyeket ha meg-őlhetſz, annyi féſzek daráſt veſzteſz el, a' mennyi daráſt meg-őltél, mert minden darás egy egy féſzket ſzokott ſzaporitani. Hogy ha pedig már ki kőlt a' darás, keresd-fel a' féſzkét, perſeld-fel, ha megtalálod, vagy őntsd-ki forró vizzel. Ha ugyan tsak meg-eſték méheidet, ſzoroſſabbra tsináld ollykor méh kosáridnak lyukait, úgy hogy két méh mehesſen be 's ki, ellent állnak a' méhek, és be nem botsáttyák, de magad ſe ſajnáld újjaiddal őlni, a' főldőn lábaddal tapodni. Ha ugyan erőſſen meg-eſték méhedet, tsinály egér maſzlagos mézet, a' fellyebb emlitett mód ſzerént.

127. Ha éſzre veſzed, hogy vagy a' darás, vagy a' tolvaj méhek felette megeſték méhedet, ne ſokat ſzorgalmatoskodgyál, hanem öld meg az ollyan méhedet; mert noha ſzorgalmatos ſerény vigyázáſod által az hirtelen valo el-veſzéſtöl meg - öltalmazhatod, de hogy másſzor meg ne öllyék, el nem kerülöd, és igy jobb haſznotskáját veſzed, magad ha el - költöd, hogy ſem ellenségnek adod.

128. *Harmadik* roſz akarója a' méhnek az *Egér*, és *Hörtsök*. Mellyek gyakran bé máſznak, rágnak a' kosárba, és a' lépet el - rontyák, a' mézet, 's bogarat meg - eméſztik, söt ha reá nem vigyáz az ember, féſzket is raknak a' kosárban. Ezek ellen a' jó házi matska, és egyéb egér, és hörtsök fogni való ezköz jó. Avagy tsinály maſzlagot téſztába, a' hörtsöknek jobb sült veres hagymába, tedd a' kosár mellé, hadd hordgyák el, el-veſznek.

129. *Negyedik* ellenség a' *Veréb*. Meg - ſzokta enni, és fiainak hordani a'

méhe-

méheket, de hánd-le féſzkeket, és főzz lépet tölgy-fa gyöngyből, azzal meg-foghatod őket, vagy pedig végy farkas maſzlagot, búzát főzvén véle, meg eſzik, és el-veſznek.

130. *Ötödik* helyt a' kár tételben tartya a' *Fetske*. Nagy károkat téſzen a' ſzegény méhekben, el-fogdosván, meg eſzi, és fiainak hordgya, sőt ereſztésnek idején rajodat meg-is anyátlanithattya, mert midőn ki-ſzáll a' raj repülésben az annyát el-fogja, 's el-veſzti. Ez ellen-is a' lép veſzſző jó, hogy ha fiait el-fogod, rudra kötvén, azok mellé lép veſzſzőt rakſz, meg akadnak.

131. *Hatodik* a' *Küllő*, vagy *Harkály*. Meg-fúrja erős orrával még a' legvaſtagabb kosár óldalát-is, kolompozására fel-zendűlvén a' méh, hoſzſzú nyelvével meg-fogdoſſa, 's meg emeſzti. Ez ellen-is a' lép veſzſző hathatós, a' kosár óldalára rakván, és a' jó puska, hogy ha el-kergeted, 's más hellyen az hová ſzáll, meg-lővöd.

132. *Hetedik* roſz ſzomſzédi a' méheknek a' *Kigyó*, és *Gyék*. Mellyek a'

méheket eſzik. Ezeknek tőrd-meg fejeket, 's nem teſznek kárt; Vagy főzz téjbe maſzlagot, és tedd oda a' hol legbővebben járnak, 's meg-dőglenek, ha abból eſznek.

133. *Nyóltzadik* a' *Béka.* Veſztegeti a' ſzegény méhet. Ez ellen a' kéz jó, ha fel-nyárſolod.

134. *Kilentzedik* az *Hangya.* Igen nyúghatatlankodtattyák a' méhet, 's ha ſokasággal van a' kosár kőrűl, a' mézet meg-eſzik. Forró vizzel tőltsd-le féſzkeket, 's hányd ſzélyel zsombikát, és a' merre fel-ſzoktak máſzni, dőrgőld-meg krétával.

135. *Tizedik* a' *Pók.* Midőn űreſſek a' kosárok, és az óldala viaſzkos, bé-veſzi magát a' pók, 's hálót vonván, a' viaſzkra siető méhet meg-fogja. A' sövényekre, és fűvekre-is kiſzokta vonni hálóit a' méh veſzedelmére, és ha méhet ehetik, egy kisded babnál-is nagyobbra nő. Ha meg-keritheted őld-meg, és hálóit minden reggel hányd-el.

136.

136. *Tizen-egyedik* a' *füſt*, a' ganéj párája, vitzſza zengő *echos* helly, mellyre nézve ollyan hellyre nem jó rakni méheidet.

137. *Tizen-kettődik* veſzedelme a' méhnek az *Has-follyás*. Ha éſzre veſzed, hogy valamelly kosár-béli méhre az has-follyás, avagy vér-has talált esni, és meg-motskolta mind kosárát, mind lépét, a' meg-motskoltatott lépet metéld-ki, a' kosár óldalát tiſztitsd meg jól, még kéſſel-is vakargatván, azutánn végy égetbort, 's vakarj belé ſzeretſen diót, keverd jól őſzve, ezen égetborral kétſzer, háromſzor is hintsd meg jól belól a' kosárban a' méhet, jobban leſz tőlle, 's meg gyógyul.

138. *Tizen-harmadik* ellensége a' méhnek a' *ſzáraz Nyár, és zűrzavaros alkalmatlan idők*. A' ſzáraz nyár, és az olly idő, mellyben el-romlanak a' virágok, beteggé téſzi a' méheket, valamint a' zűrzavaros alkalmatlan idő-is, mert éhel-is el-veſznek. Ezek ellen nem állhatz, mivel Iſten az időknek kormá-

nyozója, hanem te ha kéztól nem tartod ollykor méhedet, és enni nem adſz, bizonyoſon el véſz.

139. Végre nem utólsó veſzedelmes ſellére a' ſzegény méhnek a' *Szipoly*, Vagy a' mint némellyek nevezik, a' moly. Ha nem igen kevés a' kosárban a' méh, hanem jó népes, ritka ſzokott a' ſzipoly veſzedelmet okozni, mivel annak a' méh ellent állani, 's ki-kergetni igyekezik. A' ſzipoly a' méhek lábairól le-hullott morſalékból ſzokott teremni, mellyből elsőben a' kosár alatt pondrók léſznek, a' pondrókból, vagy nyűvekből azután apró pillangók, mellyek ha fel-vehetik a' lép közé magokat, és ott tojhatnak, ſzámtalan pondrókká leſznek, a' lépet meg-eméſztik, pókhálójokkal a' méhet bé-kevervén, bűdőſségekkel az egéſz kosárt el-veſztik. Ez ellen jobb módot nem találtam a' ſzorgalmatos gondviſelésnél, hogy tudni-illik leg-fellyebb minden két hétben egyſzer meg-kell tiſztitani minden kosárnak az allyát, hogy megne teremheſſen, és ha a' kosár veſzſzeie közé bé-eſett vólna, kés hegyével-is

ki-

ki kell tiſztitani. Ha éſzre vennéd, hogy ugyan az lép közé vette magát a' ſzipoly, de nem feleſed magával, (mivel ha ſok a' ſzipoly, haſzontalan minden fáradságod, vagy öld-meg, mert külömben-is el-véſz, vagy ha arra való az idő, dobold-ki) éltesd gyakran jó ſós borral, jól bé-pökdösvén a' lép közé, 's fogod haſznát tapaſztalni.

140. Vannak ugyan és találtatnak a' jámbor ſzegény méhnek több ellenségei-is, mint a' csiga, az hó, mikor olvad, vagy ſzálingódzik, a' lármás, ſzeles helly, a' boſzorkányos ſzemű ember, a' vér-follyásban lévő Aſzſzony, 's a' barmok ha körüllök járnak, 's a' t. De mivel ezektől akár kinek-is okossága meg-mútattya, mint kelleſsék őrizkedni, azért nem emlitem, hanem ezen tizen-négy veſzedelmes ellenségit hozám elő, hogy miként kellyen haſznoſon ezektől a' ſzorgalmatos gazdának méheit óltalmazni, ha bóldogulását kivánnya látni.

X. RÉSZ.

Mag méh, és téli gondviselésrôl.

141.

NEm kétlem ôrômest kivánnák nem kevesen érteni, és tudni, mennyi méz kivántatik egy kosár méhnek ki-telelésére? de azt meg határozni nem engedi a' méh népes, vagy népetlen vólta, de még a' tavasznak-is nem egyaránsú állapottya, hogy arról valaki itéletet hozzon, nem engedi, mert a' tavasz-is néha hamarább, néha pedig késôbben szokott bé-állani. Én ugyan kônnyen nem hadnám telelésre az ollyan méhet, mellyben leg-alább harmad-fel kupa méz nem találtatik. Igen gazdagot sem kônnyen hadnék-meg más esztendôre mag méhnek, mert kônnyen heverésnek adgya magát régi keresménye mellett, és nem, vagy kevesset szaporit.

142. Ha kételenittetel eresztésnek idején két vékás kosárba, vagy egy vékás-

kásnál kissebbe fogni raj méhedet, ne hadd-meg magnak, mert a' bôv kosárba elég nyúgodalomra való hellye lévén a' méhnek, vagy késôn, vagy éppen nem fog erèszteni. A' kis kosár-beli pedig, mivel igen meg-szorul a' kosárban, koránt fog ereszteni, de kevés haszonnal, kitsin lévén a' raja. Jobb azért kôzép szerû kosárt hagyni, mint sem vagy igen nagyot, vagy igen kitsint, mert a' kitsinben bogár-is kevés szokott lenni.

143. Elsô rajt-is ha el-kerûlheted ne hadgy magnak, nem lészen jó szaporodni, mert sok here fiakat tsinál, és ônt. A' melly méhnek sok here házú lépei vannak, akár elsô, akár másod raj légyen-is, akár régi mag méh, ne hadd-meg, a' sok herékre nézve.

144. Szent Mihály nap tájban réggel nap fel-jôtte utánn, mikor szép nap vagyon, nézd rendre méheidet, az mellyik akkor vidámabban jár, mind rendre jegyezd-meg, és azokat hadd-meg

más eſztendőre magnak, mert ezék egéſségeſek, ki-telelvén ſzaporodóbbak léſznek.

145. Az el-tételnek, vagy télre való el-rakásnak bizonyos ideje nintsen, mivel azt az őſz moſtoha, vagy engedelmes vólta mútattya-meg; mindazáltal igen meg-ſzokott lenni *October*nek végén. Mikor pedig telelőre el-téſzed méheidet jól meg-válazd az időt, hogy eſsős, kődős, nedves ne légyen; válazd-meg jól az helyet-is, nedves pintzébe tellyeſséggel ne ragd, mert egéſz télen őſzve penéſzedik, 's el-véſz vagy még ott helyben, vagy jővő nyáron, vagy ha el nem véſz is, ſok bogara le-hulván, a' lépe meg-rőkőnyődvén, nehezen veſzi-fel magát. Ollyan helyre ſe tedd, melly néha fűlik, néha nem, mert úgy is hol meg-izzad, hol meg-ſzikkad a' kosárban a' lép, 's ſzinte úgy őſzve penéſzedik. Igen hideg helyre ſe ragd; tsak onnan ne végy példát, hogy a' ſzőkőtt méhek az erdőn telelnek, még-is jók; mert azoknak vaſtag tőkéjeket nem

iár-

járhattya olly könnyen által az hideg, mint a' vékony kosárokat, és valójában az erdőn sok méhek dőglenek-el az hidegnek vólta miatt. Igen meleg hellyen se kapj, mert tsak a' mértékletlen hidegtől óltalmazhasd, elég nékiek magok óltalmára a' magok természeti melegségek télben is. Se olly helyre ne ragd, az hol vagy ember, vagy marha kőrnyűlőttők gyakran járhasson, épűletetskéjekhez dőrgőlődhessenek, mert a'gyakor kőrnyűlőttők való járásal, zőrgetéssel, kotzogtatással nem tsak tsendességek háborittatik, hanem még az ételre is mint egy kénszerittetik, ősztőnőztetik. Leg-jobb azért midőn feles méhed van.

146. Ás-fel méhes kertedben, vagy a' hol akarod hat, vagy nyólcz (a' mint méheidnek száma kivánnya) ágast, egy egy ölnire egy mástól párosan, rakj azokra keresztűl jó erős vastag rúdakat, azokon fellyűl jól bé-teritvén száraz szénával, vagy sátéval, (szalmával nem jó, mert igen termi az egér,) ragd reá estve késűn méheidet rendre egy más

mellé,

mellé, fellyül takard - bé ugyan jó ſzáraz ſzénával, vagy sátéval, bé - hegyezvén jól, hogy az eſső által ne járhaſſa, hadd úgy az állásón egéſz télen. Hogy pedig a' gonoſz egér az állásnak ágaſſain fel ne meheſſen, 's kárt ne teheſſen, öreg bojtorjánnak ragadó, vagy bogáncsnak ſzúrós gubájával sűrűn, és bőven mindenik ágasnak a' közepét kősd által, fel nem mehet az egér.

147. Ezen állásnál még jobbnak ítélem, hogy ha mindgyárt méhes kerted mellett, vagy annak a' közepén, valami jó ſzáraz pinczét (azon formára, mint veteménynek ſzoktak tsinálni) készíteſz, jó erős zár alatt, 's abban tartod télen által méheidet. Azért pedig Méheſedben, vagy mellette, hogy meſzſze ne kellyen méheidet hurtzolni telelésre, ſe viſzſza hordani nyaralásra, és igy a' két rend - béli ki 's bé hordozáſſal történni ſzokott nagy kárt-is távoztatni, 's a' telelésre-is tſendeſebb, és haſznoſabb alkalmatoſságot ſzolgáltatni lehetne. Hogy pedig a' pincze jobb az ál-

lásnál

lásnál, ki-tettzik abból-is, mert a' gonosz tolvaj ember, ha jó zár alatt van, nem olly könnyen fér méheidhez. Más az: hogy télen által-is dajkálkodhatol méheid körül, mert minden téli hólnapban leg-alább egyszer meg-tisztogatod, és égetborral, vagy tsak borral-is meg-párolod, 's a' kosárnak allyát seprő tolluval meg-sepred, nem veszted hasznát, 's jutalmát nyáron. Az egerektől pedig ezen pinczében így óltalmazhatod, ha szitált hammuval minden kosár kerületit kivül, vagy öreg bojtorjánnak ragadó gubájával, bőven megrakod; és a' kosároknak szájokat, vagy ajtótskájokat is igen tágan úgy bé-dugod, hogy a' méhek lélekzelhessenek ugyan rajta, de sem magok mellette ki ne jőhessenek, annyival-is inkább hozzájok az egér bé ne mehessen. Valójában gorombául tselekeznek sokan, kik minden lyukait bé-tapasztyák méh kosárinak, mert nem lélekzelhetnek a' méhek a' mint kellene, 's sokan le-hullanak, el-veznek.

148. Ha tőrténni találna, hogy vagy az időnek járását észre nem vévén a' méhes gazda, vagy gorombaságból olly szegény méhet talált meg-hagyni magnak, melly gyűjteményivel meg nem érné, sok féle táplálásoknak módgyait hallottam a' tudós gazdáktól, úgy mint: főtt győkerek, gyenge édes ser, a' bab, és tőrők búza liszt mézzel elegyitve, mézes vizzel főtt borsó, szilva lév, fűge, malosa szőllő, sűlt tyúk, récze, kappan, 's a't. De én meg-vallom, hogy mind ezek nékem nem igen tetszenek; mivel ha hasznát akarja látni, valamivel a' méh természet szerént szokott télben legeltetni, azzal-is kell szűkségében őtet táplálni; azért igy bánny a' szegény méhvel: Végy hat pohár szin mézet, egy pohár vizet hozzá, olvazd őszve igen gyenge tűzőn, mellyből midőn meg-hevűlt, tőlts tángyérra, azon fellyűl rakj darabonként vagdalt fonal, czérna, vagy szalma szálakat, mellyeken álhassanak, tedd a' kosár alá, fel-póczkolván egész a' lépig, mert tél-

ben

ben kűlőmben le nem ſzállanak, egy tſomóban vervén magokat, 's meg-ládd mind fel-hordgyák 's meg-eſzik, és egéſz télen-is meg-fogják érni véle ha annyira valót adſz nékiek.

149. Ály-meg immár kis *Méhetske*, és ſzűnnyél nyári hoſzſzas munkálkodáſodtól, mivel télre be-záraltattál ſzorgalmatos jó gazdádtól, én-is te-veled majorkodáſodról, 's dajkálkodáſodról ſzóllani meg-ſzűnőm, kéſedelmes gyarló magyarsággal járó pennámat meg-állitom: úgy-is tudom, hogy léſznek némellyek, kik a' nélkűl-is pennámnak ſebeſſen follyását-is meg-gátollyák itéletekkel, a' kik tudni-illik e' féle tanuságokhoz őrőmeſt kőſzőrűlik nyelveket, mint egy jámbor egyűgyű ember, a' ki egy nagy Urnak mentében meg-állitotta ſzekerét, tſak hogy a' tſatló fájához kőſzőrűlheſſe kését. De ezek ne tekintsék az én egyűgyűségemet, ſe ne dorgállyák ſovány magyarságomat, hanem inkább fontollyák

meg

meg Nemzetemhez való jó akaratomat, mellyel a' méhek kőrűl bőv mértékkel ki-jelentett minden-féle módoknak gyakorlására, gondos meg-tartására igyekeztem. Észre-is veszik, melly nagyon fogják elő vinni fel-tett szándékokat, és jó méhészségeknek tapasztalni fogják, mint lehessen kévánt-

V É G E.

MÚTATÓ TÁBLA.

I. RÉSZ.

A' Méhekrol. Levél. 5.

A' méhnek le-árnyékozása. *Szám.* 1.

A' méhben az öt érzékenség megtaláltatik. - - - 2

A' méh eleinten éretlen féreg, esztendeig, és három hólnapig szokott élni. - - - 3

A' méh magára, és társaira gondot visel. - - - - 4

Kúlónós tisztelettel van Annyához. 5.

II. RÉSZ.

Az Anya méhrol. Lev. 9.

Az Anya méhnek le-irása. *Szám.* 6

Az Anya házrol. - - - 7.

Anya nélkúl a' méh nem dolgozik. 8

Az Anyát kőveti a'raj. - - 9
Az Anya ſzereti népét. - - 10
Ő nem dolgozik. - - - 11
Az anyátlan méhnek jelei. - 11. 's a't.
Mint kell anyát adni az anyátlannak. - - - - 14. 's a't.

III. RÉSZ.

Az Heréről. Lev. 16

Az Here le-árnyékoztatik. *Szám.* 17
Az Here him méhnek neme. - 18
Az Herék ſzaporodáſinak hellye. - 19
Az Heréket fogyatni, 's őlni kell. 20

IV. RÉSZ.

A' méh Kertről. Levél 20

A' méhesnek hellye meg-mútattatik. - - *Szám.* 21. 's a't.
Miként kell kéſziteni. - - - 23
A' méh vizet kéván kőzél magához. - - - - - 24
A' méh kertet őrizni, és ékesiteni kell. - - - - - 25

V.

TÁBLA.

V. RÉSZ.

A' Tavaſzi ki-rakásról s ki-botsátásról. Lev. 22

Mikor egy hellyról más hellyre vitetik a' kosár. - *Szám.* 26. *'s a't.*

Az állás, vagy tóltésról, mellyen állanak a' kosárok. - - 28

Tavaſzſzal kitsin ki-járó lyukat kell hagyni. - - - - 29

Magadhoz közel tartsd méhèidet. 30

A' méh ki-botsátásának módgya, ideje. - - - - 31 *'s a't.*

Hogy jámborok, ſzelidek légyenek. 33.

Nem kell irtózni az haragos méhtól 34.

VI. RÉSZ.

Az Méhekkel való minden-féle bánásnak módgyáról. Lev. 28.

A' méhek elótt nem jó a' puſzta föld, ſem a' magos fü. *Szám.* 35.

Mikor jobb a' méhek körül valamit dolgozni. - - - - 36

MUTATO

A' méhek tiſztitásának módgya adatik. - - - 37. 41. 's a't.
Irtóznak a' feketétől, nagy hajtól, és ſzakáltól. - - - - 38
A' Só, és Szurok kedves. - 39 's a't.
A' méh nem lábain, hanem magában hord leg-többet. - - 47
Az hoſzſzas jó idő ártalmas nékik. 48
Hogy a' méh jól ſzaporitſon. 49. 'sa't.
Méh ki-dobolásnak módgya. 53. 'sa't.
Sok, vagy kevés bogárnak ismértető jele. - - - - 56
A' gazdagokból mézet ſzedhetſz. 57. 'sa't.
Hogy a' méh meg ne marjon. 59. 'sa't.
Miként kell a' méhet jó móddal meg ölni. - - - - 63. 'sa't.

VII. RÉSZ.

A' Méh kosárokról. Lev. 45
Kosár, Kőpű, Tőkében tartatik a' méh. - - - *Szám.* 66
A' kosárnak nagy, és kitsin vóltáról. - - - - 67. 'sa't.
A' kosárokat meg kell tapaſztani. 69
Meg-is kell jól perſelni. - 70. 'sa't.

A'

TÁBLA.

A' melly kosárból ki-dóglott a' méh, jó abba rajt fogni. - - 73
Hogy a' raj a' kosárt szeresse. 74. 's a't.

VIII. RÉSZ.

Az eresztésről, vagy rajzásról. Lev. 53.
A' méh szaporodásának módgya meg mútattatik. - *Szám.* 77. 's a't.
Rajzás idején napjában egyszer, sebessen szoktak járni; ennek oka. 79
Az elsö rajnak jelei bizonytalanok. 80
De nem a' másodnak. - - - 81
Harmad rajt is szokott a' jó mag méh botsátani. - - - - 82
A' rajhoz illendö kosárt kell készíteni. - - - - - 83
A' méh eresztésnek módgya. - 84
A' rajt hamar bé kell fogni. - - 85
Bé-fogásnak módgya. - - 96. 's a't.
Az here fiaktól meg kell tisztitani. 86
A' raj kosárának helyheztetése. 87. 89
Két szegényböl egy jót kell tsinálni. - - - 88. 104. 's a't.
A' méh melly idökor eresztt. - - 90
A' mag méh közül is szokott el-menni a' rajjal. - 91.

Ha

Ha kettő egyſzersmind ereſzt. 92. 's a't.
Ha meg nem akar ſzállani a' raj, vagy az annyára viſzſza akar menni. 95. 103
Ha bé-fogván a' rajt, az nap, vagy más nap ki-akarna ſzállani. - 99
- - - - - 100. 101
A' bé-fogott raj, hogy jó légyen. 107
Hogy tőbbet ne ereſzſzen a' méh. 108 's a't.
Rajzás utánn kéztől kell tartani. - 111

IX. RÉSZ.

A' Méheknek ellenségiről. Lev. 73.

Tizen-négy fő ellenségei találtatnak. - - - *Szám.* 112
Első, a' Méh. - - 113. 's a't.
Máſodik, a' Darás. - - 125. 's a't.
Harmadik, az Egér, és Hőrtsők. 128
Negyedik, a' Veréb. - - 129
Ótődik, a' Fetske. - - - 130
Hatodik, a' Kűllő, vagy Harkály. 131
Hetedik, a' Kigyó, és Gyék. - 132
Nyóltzadik, a' Béka. - - 133
Kilentzedik, az Hangya. - - 134
Tizedik, a' Pók. - - - 135

Tizen-

TÁBLA.

Tizen-egyedik, a' Fůſt, ganaj párája, és az *Echos* helly. - - 136
Tizen kettődik, az Has-follyás. 137
Tizen harmadik, a' Száraz nyár, és zůrzavaros idő. - - - 138
Tizen-negyedik, a' Szipoly. - 139
Tőbb ellenségi-is ſzámláltatnak. 140

X. RÉSZ.

Mag méh, téli gondviſelésről.

Level. 67.
Egy jó mag méhnek ki-telelésére nem ſok méz kivántatik. - 141
Magnak nagy, és kitsin kosárban lévő méhet ne hagy. - - 142
Első rajt ſe, ha el-kerůlheted. - 143
Jó mag méhnek jele. - - 144
Az el-rakásnak, vagy tételnék ideje, módgya, és hellye. 145. 's a't.
A' ſzegény méh táplálásának módgya. 148
Nem kell ez iráſotskát itiletével ſenkinek rágalmazni. . . 149.

VÉGE

OKSZÁGOS MEDICINA KÖNYVTÁR 1951 ÁZDASÁGI

OSZK-Soros
Könyvrestaurátor Műhely
Klátyik Melinda
2006